

Photos: romi - 3D Animation Production Company & Neten H from Pixabay

נייר עמדה

קיטוב ושסעים בחברה הישראלית

כותבי המסמך:

ליאור אקרמן – חוקר בכיר וראש תחום החוסן הלאומי במכון למדיניות ואסטרטגיה באוניברסיטת רייכמן.

הדר גרמא – מתמחה במכון למדיניות ואסטרטגיה וסטודנטית בבית הספר לממשל ומדיניות באוניברסיטת רייכמן.

תשפ"ג 2023

תוכן עניינים

3.....	תקציר
4.....	פרק 1 - השסעים בחברה הישראלית:
5.....	השסע העדתי.
11.....	השסע הלאומי
14.....	השסע הדתי
15.....	השסע האידאולוגי-פוליטי
17.....	השסע החברתי-כלכלי
21.....	פרק 2 - השוואה עולמית:
21.....	קנדה לפי United Nations (2022)
21.....	ארצות הברית: (מתוך אתר US Constitution)
23.....	אירופה
24.....	מדיניות ההגירה של אירופה
26.....	פרק המלצות:
31.....	סיכום:
32.....	ביבליוגרפיה:

תקציר

מאמר זה בוחן את סוגיית השסעים בחברה הישראלית ואת ההשלכות המשמעותיות שלה על יציבותה הפוליטית, על התקדמותה הכלכלית ועל הלכידות הכוללת של החברה הישראלית. גם על רקע השוואה למדינות נוספות בעולם המתמודדות עם אוכלוסיית הגירה מגוונת.

מרקמה של החברה הישראלית הינו רחב ומגוון, הכולל פסיפס של תרבויות, עדות, דתות ואידיאולוגיות פוליטיות. בעוד שלמגוון הזה יש פוטנציאל להעשיר את הזהות הקולקטיבית של האומה, הוא גם הוליד פילוגים שנויים במחלוקת. מחלוקות אלו ניכרות בניגודים החדים בין קבוצות שונות, המתבטאות בתחומים שונים, לרבות פוליטיקה, דת ומעמד סוציו אקונומי. שורשיהן של חלוקות אלו הן רב גוניות וניתן לייחס אותן לאירועים היסטוריים, נרטיבים מושרשים עמוקים וסכסוכים בלתי פתורים. לכן, זה הופך להיות חיוני להתעמק בחלוקות אלה, להבין את הדינמיקה שלהן ולחקור דרכים לגשר על הפערים.

ההשלכות של מחלוקות אלה אינן מוגבלות למחלוקת חברתית הן מחלחלות גם לתחום הפוליטי. הקיטוב בנוף הפוליטי של ישראל הוביל להופעתם של פלגים אידיאולוגיים, לעתים קרובות מנוגדים זה לזה, ונאבקים למצוא בסיס משותף. התוצאה הייתה משילות מקוטעת, שלעתים הובילה לקושי בהרכבת קואליציות או בהעברת חקיקה משמעותית. מצב זה לא רק פוגע ביכולתה של האומה לטפל בבעיות דחופות, אלא גם מפחית את האמון הקולקטיבי במוסדותיה הפוליטיים.

התמודדות עם השסעים בחברה הישראלית מצריכה גישה מקיפה החורגת ממישור פני השטח. כאומה המחויבת לערכים דמוקרטיים, טיפוח אחדות צריכה להיות מטרה משותפת. מתוך הכרה בחשיבות הפיוס ודו קיום, במאמר זה יופיעו מספר המלצות ואסטרטגיות בכדי למתן את המחלוקות הללו. בין ההמלצות הללו ניתן למנות הגדלת אחוז החסימה, קידום דיאלוג בין קבוצות חברתיות שונות ושילוב מנהיגים קהילתיים ודתיים בתהליך הפיוס.

הגדלת אחוז החסימה, בפרט, היא אלטרנטיבה בעלת חשיבות רבה ביותר, שמטרתה להגביר את היציבות והתפקוד של המערכת הפוליטית בישראל. אחוז החסימה מתייחס לאחוז הקולות המינימלי שחייבת מפלגה לקבל כדי להבטיח מושבים בכנסת. על ידי העלאת רף זה, המטרה היא למנוע את התפשטותן של מפלגות קטנות יותר, הקשורות לרוב באג'נדות נישה, ולעודד קואליציות גדולות יותר המייצגות טוב יותר קשת רחבה יותר של החברה.

סוגיית השסעים בחברה הישראלית הינה אתגר מורכב הדורש שיקול דעת וצעדים יזומים. חלוקות אלה, הנטועות בגורמים היסטוריים, דתיים ואידיאולוגיים, משפיעות לא רק על הרמוניה חברתית אלא גם על יציבות וקידמה פוליטית. ההמלצות שיפורטו בהמשך: הגדלת אחוז החסימה, קידום הידברות ושילוב מנהיגים קהילתיים ודתיים - מציעות צעדים מעשיים לטיפול אחדות ופיוס.

בין ההמלצות המרכזיות של דו"ח זה: קידום דיאלוג ושיח בין קבוצות אוכלוסייה, שילוב מנהיגי דת וחברה בתהליכים חברתיים אסטרטגיים, הגדלת אחוז החסימה ושינוי מבנה ושיטת הממשל והבחירות בישראל, עידוד אחריות תקשורתית והטמעת תכני לימוד אזרחיים אחידים בכל מערכות החינוך בישראל.

פרק 1 - השסעים בחברה הישראלית:

ההיסטוריה של עם ישראל כוללת אינספור אירועים דתיים, תרבותיים ופוליטיים המשתרעים על פני אלפי שנים. ניתן לומר כי השסעים והקיטוב בחברה הישראלית קיימים עוד מימי יעקב שהיה אב ל-12 בנים, אשר הפכו לשנים עשר שבטי ישראל. כאשר בני ישראל יצאו ממצרים ונדדו במדבר למשך 40 שנה, הגיעו לארץ כנען ישראל וחילקו אותה לנחלות שבטיות ולאחוזות משפחתיות.

יתרה מזאת, במשך מאות שנים חווה עם ישראל תקופות של אחדות ופילוג, כיבוש וגלות, והתחדשות. בנוסף, לפני הקמת מדינת ישראל היו חמש עליות גדולות של יהודים מיבשת אירופה. אך עם הקמת מדינת ישראל, התגברו העליות המגוונות מצפון אפריקה, אירופה ואסיה. גלי הגירה שונים אלו הביאו עמם תרבויות, שפות ומסורות חדשות, שהוסיפו לגיוון ולמורכבות של החברה הישראלית (אתר משרד העלייה הקליטה, ח"ת).

החברה הישראלית מתמודדת ברמה העקרונית עם חמישה שסעים עיקריים. **השסע הלאומי** המתקיים בין הרוב היהודי למיעוט הערבי. **השסע הדתי** המתקיים בין יהודים דתיים ליהודים חילוניים ובין האוכלוסייה הכללית והחרדים. **השסע העדתי** המתקיים בעיקר בין "מזרחים" ל"אשכנזים" ובין ותיקים ו"חדשים". **השסע האידאולוגי פוליטי** בין אנשים התומכים בצד הימין של המפה הפוליטית לבין האנשים התומכים בצד השמאלי שלי המפה הפוליטית. כמו כן, **השסע החברתי כלכלי** בין עשירים לעניים, ובין משכילים לחסרי השכלה (בלאנדר, 2018).

מדינת ישראל מתמודדת עם שסעים אלו בכמה דרכים שונות. ראשית, על ידי מתן ייצוג של מפלגות שונות בכנסת הליך זה נוצר על מנת להכיל את האינטרסים וההשקפות המגוונות בחברה הישראלית ולקדם ייצוג והכלה. שנית, הכרה בפלורליזם וקביעת מדיניות רב תרבותית. המתבטאת בהקמת מסגרת משפטית המגנה על זכויות מיעוטים ומבטיחה שוויון בפני החוק. חוקי יסוד ישראל מבטיחים את חופש הדת, הביטוי וההתכנסות וכן את הזכות להצביע ולהשתתף בתהליך המדיני. מערכת המשפט מספקת פלטפורמה לטיפול בתלונות ובמחלוקות, לקידום הוגנות וצדק. שלישית, העדפה מתקנת כלפי קבוצות שמקופחות או הופלו לרעה. באמצעות מאמצים לספק הזדמנויות חינוכיות שוות לכל האזרחים, לקדם מגוון תרבותי וללמד סובלנות והבנה. תוכניות ויוזמות מתמקדות בחילופי דברים בין-תרבותיים, טיפוח דיאלוג וקידום דו-קיום בין קהילות דתיות, אתניות ותרבותיות שונות, לדוגמה תוכנית שאגי המקדמת דיאלוג בין חרדים לחילוניים (בלאנדר, 2018). עם זאת כפי שנראה במבחן התוצאה המצב שונה וחמור בהרבה.

כאמור, מדינת ישראל מונה כ-100 עדות ותרבויות שונות. על מנת להבין את הפער העדתי נעשה שימוש בהבחנות דיכוטומיות שונות, כמו אשכנזים יהודים יוצאי אירופה אל מול ספרדים יהודים יוצאי צפון אפריקה והמזרח התיכון. עם זאת, במהלך השנים נעשה טשטוש בין ההבחנות באמצעות נישואים בין עדתיים כאשר נישואים כאלה מהווים כיום למעלה מ-50% מהאוכלוסייה, למעט העדה החרדית. אך שרידי השסע הזה עדיין משפיעים על החברה הישראלית והם נושא לדיונים מתמשכים (בלאנדר, 2018).

השסע העדתי.

השסע העדתי בישראל הינו נושא מורכב הנובע מהרקע המגוון של אוכלוסייתה. נושא זה מושפע מגורמים היסטוריים, תרבותיים וחברתיים והשסע העדתי מתחיל בהיסטוריה של העם היהודי בתפוצות.

עליות לפני הקמת מדינת ישראל לפי אתר משרד העלייה והקליטה (2023).

בימי המנדט הבריטי בישראל התבצעו חמש עליות אשר הונעו משילוב של גורמים, לרבות שאיפות דתיות ותרבותיות, בריחה מרדיפות, הזדמנויות כלכליות והחזון הציוני של הקמת מדינה לעם היהודי בישראל.

- **העלייה הראשונה (1882-1903)** התאפיינה בעולים אשר הגיעו ממזרח אירופה מרוסיה ופולין, עולים אלו ברחו מרדיפת יהודים וממצוקות כלכליות. עלייה זו התאפיינה בהקמת היישובים החקלאיים, המכונים "מושבות".
- **העלייה השנייה (1904-1914)** התאפיינה באופן דומה לעלייה הראשונה ביהודי מזרח אירופה, רבים מן העולים הושפעו ממנהיגים ציוניים באירופה וחפצו להקים מדינה לעם היהודי. העלייה השנייה בולטת בבואם של חלוצים סוציאליסטים ופועלים, שמילאו תפקיד מכריע בבניית מוסדות ותשתיות, כמו הקיבוצים והסתדרות העובדים.
- **העלייה השלישית (1919-1923)** כללה יהודים ממזרח אירופה, בעיקר רוסיה, וכן יהודים מארצות אחרות. העלייה השלישית נבעה מחוסר יציבות פוליטית ואליםות אנטישמית במזרח אירופה. התקופה התאפיינה בצמיחת מרכזים עירוניים ובהם תל אביב.
- **העלייה הרביעית (1924-1928)** התרחשה לאחר שהוקם המנדט הבריטי בארץ ישראל, יהודים בתקופה זו הגיעו לרוב ממזרח אירופה, כולל פולין, רומניה וליטא. הם ראו בארץ ישראל כהזדמנות כלכלית והרצון להימלט מרדיפות וממצוקות כלכליות במדינות מולדתם היו המניעים העיקריים להגירה. העלייה הרביעית הייתה עדה להתפתחות עירונית משמעותית והתרחבות התעשייה והחקלאות.
- **העלייה החמישית (1929-1939)** הושפעה מעליית הנאציזם בגרמניה ומהידרדרות החיים היהודיים באירופה. יהודים מגרמניה, אוסטריה ומדינות אחרות באירופה חיפשו מקלט. גל ההגירה הזה התאפיין באנשי מקצוע, אינטלקטואלים ואנשים ממעמד הביניים שהביאו איתם מיומנויות וידע יקרי ערך. לעולים היה תפקיד חיוני בעיצוב מוסדות החינוך והתרבות של הקהילה היהודית.

לאחר הקמת מדינת ישראל ב-1948, היו גלי עלייה שתרמו משמעותית לאוכלוסיית הארץ ולפיתוחה.

- **הגירה המונית ממדינות ערביות ומוסלמיות** לאחר עצמאותה של ישראל, התמודדו מספר רב של יהודים שחיו במדינות בעלות רוב ערבי ומוסלמי, כמו מרוקו שממנה עלו היהודים בשנים 1954-1955, עיראק, תימן ואיראן, עם רדיפות ואפליה. בתגובה, פתחה ישראל במבצעים שונים, כמו מבצע מרבד הקסמים בשנת 1949 ומבצע עזרא ונחמיה 1950-1951, להעברת יישובים יהודיים לישראל

ולהובלה אווירית. מהגרים אלה הביאו לאומה הצעירה רקע ומסורות תרבותיות מגוונות. אך עולים אלו התמודדו עם קשיים ואפילו רבות.

○ **ניצולי שואה ועקורים** בעקבות מלחמת העולם השנייה, ניצולי שואה ועקורים רבים, ששוחררו ממחנות ריכוז ועקורים ברחבי אירופה, וחיפשו מקלט בישראל. הם הגיעו ממדינות כמו פולין, הונגריה, רומניה וצ'כוסלובקיה. גל עלייה זה הביא אנשים שחוו סבל עצום במהלך השואה, והם מילאו תפקיד משמעותי בתרומה לפיתוח ישראל.

○ **יהודי אתיופיה** מבצע משה (1984) ומבצע שלמה (1991) היו משלחות חילוץ דרמטיות שהביאו לישראל אלפי יהודים אתיופים, הידועים גם כביאת ישראל. עולים אלו התמודדו עם גזענות ודיכוי באתיופיה, והשתלבותם בחברה הישראלית הציבה אתגרים רבים. הגעתם הייתה בסימן חגיגות משמחות אך גם במאמצים לעזור להם להסתגל למולדתם החדשה.

○ קריסת **ברית המועצות** בתחילת שנות התשעים פתחה את הדלתות לגל משמעותי של הגירה ממדינות כמו רוסיה, אוקראינה ורפובליקות אחרות של ברית המועצות לשעבר. מאות אלפי יהודים, שעמדו בעבר בפני הגבלות על הגירה, עברו לישראל בשנת 1990. נהירה זו הביאה מספר רב של אנשי מקצוע מיומנים, בהם מדענים, מהנדסים ואמנים, אשר תרמו תרומה משמעותית למגזרים שונים בחברה הישראלית.

ישראל חוותה גם הגירה ממדינות מערביות, כולל צפון אמריקה, אירופה ואוסטרליה. אנשים ומשפחות רבים ממדינות אלו בחרו לעלות מסיבות אידיאולוגיות, דתיות או אישיות. בנוסף, גם בימים אלו קהילות יהודיות ברחבי העולם ממשיכות לתמוך ולעודד את ההגירה לישראל.

ראוי להדגיש כי למדינת ישראל ישנן תוכניות ממשלתיות לקליטת עלייה שבהן פועלים לעידוד עלייה ולעזרה בקליטה כמו "תוכנית אופק ישראלי" וליווי עולים ברשויות המקומיות. עם זאת ישנה בשנים האחרונות ירידה תלולה בהיקפי העלייה כאשר הסוכנות היהודית טוענת כי ירידה זו נובעת ממשבר הקורונה.

להלן נתוני העלייה לישראל מתוך מרכז המחקר והמידע של הכנסת 2021.

לוח 2: מספר העולים לישראל בשנים 2015-2021 (עד לחודש ספטמבר 2021)¹¹

שנה	מספר עולים	שיעור שינוי (ב-%)
2015	31,013	16.5
2016	26,900	-13.3
2017	29,084	8.1
2018	29,800	2.5
2019	35,010	17.5
2020	21,110	-39.7
*2021	19,745	40.7
שיעור שינוי 2019-2015		12.8

נתוני עלייה לפי ארץ מוצא מתוך מרכז המחקר והמידע של הכנסת 2021.

2020		שיעור שינוי (ב-%) 2019-2018	2019		2018		ארץ מוצא
מספר עולים	% מסך העולים		מספר עולים	% מסך העולים	מספר עולים	% מסך העולים	
108	0.5	-73.7	219	0.6	834	2.8	אסיה
1,312	6.2	155.3	1,141	3.3	447	1.5	אפריקה
330	1.6	122.0	404	1.2	182	0.6	מזה: דרום אפריקה
932	4.4	1,691.9	663	2.2	37	0.1	מזה: אתיופיה
14,641	69.4	21.4	28,276	80.8	23,286	78.1	אירופה
506	2.4	63.9	572	1.6	349	1.2	מזה: בריטניה
2,445	11.6	44.7	2,370	6.8	1,638	5.5	מזה: צרפת
2,971	14.1	79.3	6,291	18.0	3,508	11.8	מזה: אוקראינה
6,702	31.7	179.3	15,930	45.5	5,703	19.1	מזה: רוסיה
4,863	23.0	3.2	5,195	14.8	5,035	16.9	אמריקה ואוקיאניה
2,790	13.2	53.3	2,982	8.5	1,945	6.5	מזה: ארה"ב
319	1.5	38.4	339	1.0	245	0.8	מזה: קנדה
186	0.9	-9.6	179	0.5	198	0.7	אחר
21,110	100.0	17.5	35,010	100.0	29,800	100	סך הכול

מדיניות כור היתוך

המושג "כור היתוך" מתייחס למושג המתאר חברה שבה אנשים מרקע תרבותי ומוצא אתני שונים מתמזגים יחד ליצירת שלם הרמוני ומאוחד. מדיניות כור היתוך, הידועה גם בשם הטמעה תרבותית או מדיניות הטמעה, היא גישה המעודדת ומקדמת הטמעה של קבוצות תרבותיות מגוונות בתרבות השלטת של אומה.

מאז הקמתה בשנת 1948, עמדה ישראל בפני האתגר של שילוב מהגרים יהודים ממדינות שונות שלעיתים היו בעלי רקע תרבותי, לשוני ודתי שונה. הממשלה הטמיעה מדיניות לעידוד שילובן של קבוצות מגוונות אלו בחברה הישראלית, לרבות מאמצים לספק חינוך לשוני, דיור, הזדמנויות תעסוקה ושירותים חברתיים (יצחקי ושכטמן, 2007).

אחת ממאפייני מדיניות השילוב בישראל היא חוק השבות, המעניק אזרחות אוטומטית ליהודים ולבני משפחתם הקרובים. מדיניות זו נועדה להקל על שילובם של מהגרים יהודים בחברה הישראלית על ידי מתן זכויות חוקיות וגישה לאזרחות (יצחקי ושכטמן, 2007).

עם זאת, ניתן לומר כי הצלחת מדיניות כור היתוך היא נושא לוויכוח. מחד גיסא, ישראל קלטה ושילבה בהצלחה מיליוני עולים יהודים מרחבי העולם, ויצרה חברה מגוונת ותוססת. עולים אלו תרמו משמעותית למגזרים שונים, לרבות מדע, טכנולוגיה, אקדמיה ואומנויות. מאידך גיסא, נותרו אתגרים ופערים רבים. פערים סוציו אקונומיים בין קבוצות אוכלוסייה שונות, כמו עולים יהודים ממוצא אירופי (אשכנזים) ועולים יהודים ממדינות המזרח התיכון וצפון אפריקה (מזרחים) (יצחקי ושכטמן, 2007).

יתרה מכך, מדיניות כור היתוך ספגה ביקורת גם על כך שאינה מספקת מענה הולם לצרכים ולזכויות של אוכלוסיות לא יהודיות, לרבות ערבים ישראלים, המהווים חלק ניכר מאוכלוסיית המדינה. יש הטוענים שמדיניות כוללת יותר נחוצה כדי להבטיח שילוב מלא והשתתפות שווה של כל האזרחים בחברה הישראלית (יצחקי ושכטמן, 2007).

סקירת אירועים בולטים המדגישים את הקיטוב והשסעים בחברה:

אירועי **ואדי סאליב**- ביולי 1959 פרצה מהומה בשכונת העוני ואדי סאליב שבחיפה, לאחר ששוטר ירה בתושב שיכור. כתוצאה מכך, התפתחו ההתפרעויות אשר גרמו לוונדליזם, ועימותים עם המשטרה. אירועים אלו התפשטו לשכונות אחרות בהן מתגוררים מהגרים מצפון אפריקה. שלושה שבועות לאחר מכן פרצו הפרות סדר נוספות. בעקבות אירוע זה הוקמה ועדת חקירה ממלכתית שהגיעה למסקנה **כי אמנם אין אפליה עדתית, אך יש להקדיש תשומת לב רבה יותר לתנאי החיים וההזדמנויות המקצועיות של יהודים מזרחים** (ארכיון המדינה, ח"ת).

ניתן לומר כי האירוע בוואדי סאליב ייצג תגובה גדולה יותר לנסיבות המאתגרות שעמדו בפני מאות אלפי מהגרים בשנות ה-50. עולים אלו הגיעו לישראל ללא הון, לרוב במשפחות גדולות, עם השכלה ורשתות חברתיות מוגבלות. הממסד ניצל את נקודות התורפה שלהם והציב אותם במעברות עם אחוזי אבטלה גבוהים ומחסור בשירותים אזרחיים וממשלתיים. התפרעות ואדי סאליב נתפסה כמחאה נגד האפליות שהם חוו, כאשר המפגינים דרשו לשפר את תנאי החיים וההזדמנויות לאוכלוסייה המזרחית. למרות שננקטו כמה צעדים לטיפול בנושאים אלו, כמו שיקום שכונות עוני והפניית תלמידים מזרחים לבתי ספר מקצועיים, העוולות הבסיסיות נמשכו, והובילו להופעתה של תנועת "הפנתרים השחורים" ב-1971, ששמה לה למטרה להילחם באפליה מתמשכת (ארכיון המדינה, ח"ת).

הפנתרים השחורים היו תנועת מחאה של אנשי שכונות מצוקה שפעלה בשנות ה-70, שכללה בעיקר יהודים ממדינות המזרח התיכון וצפון אפריקה שחשו נדחקים לשוליים ומופלים לרעה על ידי הממסד האשכנזי (יהודי אירופה). התנועה הוקמה בעקבות מספר מקרים של אלימות משטרתית נגד יהודים מזרחים, וקראה להגברת השוויון החברתי והכלכלי (ארכיון המדינה, ח"ת).

מחאות האתיופים, ישראל חוותה בשנים האחרונות שורה של הפגנות של יהודי אתיופיה, המהווים מיעוט קטן מאוכלוסיית המדינה. ההפגנות נוצרו כתוצאה מאירועי אלימות משטרתית נגד יוצאי אתיופיה, כמו גם אפליה ודחיקה רחבה יותר בחברה הישראלית. המחאה הבולטת הייתה מחאת יוצאי אתיופיה בקיץ 2019 בעקבות הרג הנער סלומון טקה על ידי שוטר לא בתפקיד. השוטר טען כי הותקף באבנים ושחש בסכנה לכן, ירה בטקה למוות. עם זאת, עד ראייה אשר נכח במקום טען כי השוטר לא היה בסכנה. על כן, תקרית זו עוררה זעם בקרב הקהילה האתיופית מה שהוביל למחאות ברחבי הארץ (יאסין, 2022).

"**חטיפת ילדי תימן**" בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל נלקחו מאות תינוקות וילדים יהודים תימנים ממשפחותיהם והועברו לאימוץ על ידי משפחות אשכנזיות. ממשלת ישראל הכירה בנוהג, שזכה לכינוי "חטיפת ילדי תימן", וישראלים תימנים רבים ממשיכים לדרוש תשובות וצדק גם בימים אלו (פסקדין, ח"ת).

הגירה רוסית בשנות ה-90 ישראל חוותה זרם גדול של מהגרים מברית המועצות לשעבר, שרבים מהם לא נחשבו יהודים לפי החוק הישראלי. הדבר הוביל למתיחות בין העולים החדשים לאוכלוסייה היהודית הקיימת, וכן לוויכוחים על הגדרת הזהות היהודית ומי צריך לאפשר לעלות לישראל (לן, 2020).

הפנתרים השחורים, הפגנות יוצאי העדה האתיופית, "חטיפת ילדי תימן" והעלייה הרוסית הינם אירועים המדגישים חלק מהשסעים והמתחים העמוקים בחברה הישראלית, שסעים אלו נעוצים לרוב בשאלות של זהות, תרבות ודת. כאמור מטרת מדינת ישראל בשלהי שנות החמישים הייתה ליצור אחידות תרבותית בחברה וזהות ישראלית משותפת, הנקראת מדיניות "כור היתוך". מדינה מגוונת בעלת קבוצות רבות ונקודות מבט שונות, מכאן שמדיניות זו אלו הציבה אתגרים משמעותיים לבניית חברה מלוכדת ומכילה יותר.

סקירת פעולות הממשלה בנושא זה לאורך השנים:

בתגובה למחאות הפנתרים השחורים בשנות ה-70, יזמה ממשלת ישראל מספר תוכניות שמטרתן לטפל בפערים החברתיים והכלכליים שעמם מתמודדים אזרחי ישראל ממוצא מזרחי. תוכניות אלו כללו מדיניות של אפליה מתקנת בחינוך ובתעסוקה, וכן מימון ליוזמות לפיתוח קהילתי (כאן 11, 2021).

בהקשר למחאות יוצאי אתיופיה נקטה ממשלת ישראל נקטה בשנים האחרונות כמה צעדים לטיפול בבעיותיהם של ישראלים יוצאי אתיופיה, לרבות הקמת כוח משימה ממשלתי לטיפול בגזענות נגד יהודי אתיופיה והקצאת מימון לתוכניות חינוך ותעסוקה שמטרתן שילוב יוצאי אתיופיה לתוך החברה הישראלית (עו"ד אמי פלמור, 2021).

בנושא חטיפת ילדי תימן הקימה ממשלת ישראל בשנת 2016 ועדת חקירה שתחקור את "חטיפת ילדי תימן" ומקרים נוספים של הפרדת ילדים בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל. על הוועדה הוטל לבחון את ההקשר ההיסטורי והמשפטי של הפרקטיקה, כמו גם את ההשפעה הפסיכולוגית על המשפחות שנפגעו. ממצאי הוועדה פורסמו ב-2018, ובעקבותיה התנצלה הממשלה על הנזק שנגרם למשפחות תימן והציעה פיצוי לנפגעים (פסקדין, ח"ת).

בנושא ההגירה רוסית ממשלת ישראל חוקקה מספר חוקים שמטרתם להתמודד עם האתגרים העומדים בפני מהגרים מברית המועצות לשעבר, ביניהם חוק השבות המעניק אזרחות אוטומטית ליהודים וקרוביהם וחוק האזרחות המאפשר בני זוג לא יהודים של אזרחים ישראלים לקבל אזרחות. הממשלה גם הקימה תוכניות שונות לסיוע לעולים חדשים להשתלב בחברה הישראלית, לרבות הכשרה בשפה ובתעסוקה (קראוס, 2009).

בעוד שפעולות אלו מייצגות חלק מהמאמצים של הממשלה להתמודד עם השסעים והקיטוב בחברה הישראלית, קיים ויכוח מתמשך על יעילותם של צעדים אלו והאם יש צורך לעשות יותר כדי לקדם שוויון חברתי וכלכלי ולטפח אחדות והבנה רבה יותר בין השונות של קבוצות בחברה הישראלית.

סקירת פעולות ארגונים אזרחיים וחברתיים בנושא:

ארגונים אזרחיים וחברתיים רבים בישראל פועלים לטיפול בסוגיות הקיטוב והפילוגים בחברה הישראלית.

- **האגודה לזכויות האזרח בישראל ACRI** היא ארגון ללא מטרת רווח הפועל להגנה על זכויות האזרח והאדם של כל תושבי ישראל, ללא קשר לרקע או זהותם. הארגון היה מעורב במספר מקרים מתוקשרים הקשורים באפליה ואי שוויון, לרבות מקרים הקשורים לאלימות משטרתית נגד ישראלים אתיופים ויחס לאסירים פלסטינים בבתי הכלא הישראליים.
- **Tebeka** הוא ארגון המטפל בזכויותיהם של יוצאי אתיופיה ופועל לקידום השתלבותם בחברה הישראלית. הארגון מעניק סיוע משפטי לאתיופים המתמודדים עם אפליה ואתגרים משפטיים אחרים, וכן מפעיל תוכניות שמטרתן להעצים את בני הנוער האתיופיים ולקדם את המורשת התרבותית שלהם.
- **גבעת חביבה** היא מוסד חינוכי ללא מטרת רווח הפועל לקידום דו קיום והבנה בין יהודים לערבים בישראל. הארגון מפעיל מספר תכניות ויוזמות חינוכיות, ביניהן בית ספר דו לשוני לתלמידים יהודים וערבים, וכן תכניות שמטרתן לקדם דיאלוג והבנה בין דתיים.
- **הקרן החדשה לישראל** היא ארגון ללא מטרת רווח התומך בצדק חברתי ודמוקרטיה בישראל. הארגון מספק מימון ותמיכה למגוון רחב של ארגוני חברה אזרחית ויוזמות הפועלות בנושאים כמו זכויות אדם, צדק סביבתי ושוויון חברתי וכלכלי.

לארגונים אלו, ורבים אחרים כמותם, תפקיד חשוב בקידום הלכידות החברתית ובטיפול בשסעים ובקיטוב בחברה הישראלית. על ידי תמיכה בזכויות של קהילות מודרות, קידום דיאלוג והבנה בין-תרבותיים ותמיכה ביוזמות שמטרתן לבנות חברה צודקת ושוויונית יותר, ארגונים אלו מסייעים ליצור עתיד טוב יותר לכל הישראלים.

השסע הלאומי

(לפי סמי סמוחה '94).

שורשי השסע הלאומי בישראל נעוצים בהתיישבות היהודית הציונית בארץ ישראל בשלהי המאה התשע עשרה ובמאבק השליטה בארץ עם האוכלוסייה הערבית. עם הקמת מדינת ישראל החריף הפער בין ישראלים לפלסטינים, כאשר כל צד שלל את זכותו של השני למדינה בשטחי ארץ ישראל. הסכסוך החריף עם השנים, והוביל לאלימות ולהעמקת השסע הלאומי.

הסכסוך הישראלי פלסטיני הינו הגורם המשמעותי לפילוג הלאומי בישראל. סוגיית הפליטים הפלסטינים במדינות ערב מוסיפה מורכבות לסכסוך. מאות אלפי תושבים ערבים ברחו או גורשו משטחי ישראל במהלך מלחמת העצמאות ובסופו של דבר חיו במחנות פליטים במדינות ערב שונות. פליטים אלה וצאצאיהם שואפים לחזור לבתייהם האבודים. בשטחי עזה ויהודה ושומרון חיים מיליוני פלסטינים בשליטה צבאית ישראלית, ללא יכולת להקים ממשלה עצמאית משלהם או להבטיח את זכויותיהם.

כאמור מדינת ישראל מגדירה עצמה כמדינה יהודית למרות שהיא כוללת אוכלוסייה לא יהודית משמעותית, בעיקר ערבים. הגדרה זו, המשתקפת בסמלים ובחקיקה של המדינה (כגון חוק השבות), מוציאה ודוחקת לשוליים תושבים לא יהודים שאינם חשים שהמדינה מייצגת אותם.

אתגרים המאפיינים את השסע הלאומי

השסע הלאומי בישראל מאופיין במגוון אתגרים התורמים למורכבות ולעוצמת השסעים במדינה. ניתן לראות אתגרים אלו על פני ממדים שונים, כולל היבטים היסטוריים, טריטוריאליים, חברתיים-תרבותיים ופוליטיים. **ראשית, ערביי ישראל מתחבטים בזהותם** בין השתייכותם ללאומיות הערבית לבין גורל העם הפלסטיני והשתייכותם למדינת ישראל, המגדירה את עצמה כמדינת האום היהודי.

שנית, קיים מתח בין יהודים ואזרחים ערבים בישראל, הנובע מהסכסוך הישראלי ערבי הרחב יותר. ערביי ישראל לעתים קרובות מזדהים עם פלסטינים וחשים שישראל אחראית לכיבוש, בעוד שחלק מהישראלים היהודים נוקטים בעמדות מפלות כלפי ערביי ישראל. השסע הלאומי מושרש עמוק בנרטיבים ובנקודות מבט היסטוריות סותרות. ישראלים ופלסטינים מחזיקים בדעות שונות לגבי הקמת מדינת ישראל ועקירת פלסטינים הפרשנויות והנרטיבים ההיסטוריים השונים הללו תורמים לתחושת חוסר אמון ומזינים את המשך השסע הלאומי.

יתרה מזאת, סוגיית השטח, במיוחד מעמד הגדה המערבית, מזרח ירושלים ורצועת עזה, נותרה אתגר גדול. חילוקי דעות על התנחלויות, גבולות ושליטה באזורים אלו יוצרים מכשולים משמעותיים לפתרון הסכסוך. תביעות מתחרות על קרקע ומשאבים, כמו גם חזונות שונים למדינה פלסטינית עתידית, תורמים למתחים מתמשכים ומעכבים את מאמצי הפיוס.

שלישית, קיים מתח בין הקולקטיב הלאומי היהודי לבין תפיסת האזרחות הישראלית, שכן המדינה מצפה לנאמנות מתושביה הערבים, אך עדיין נמשכת האפליה השיטתית, היעדר תקציבים, הזנחת תשתיות ואי אכיפת החוק המונעים את השתתפותם המלאה בחברה הישראלית. המאמצים לשנות את הגדרת הזהות הלאומית של ישראל נתקלים בהתנגדות, המנציחים את השסע הלאומי.

רביעית, קיימים אתגרים ביטחוניים רבים ואיום באלימות על רקע טרור יש השפעה עמוקה על השסע הלאומי. סכסוכים תכופים, פעולות טרור ופעולות צבאיות הביאו לתחושה עמוקה של חוסר ביטחון ופחד בקרב ישראלים ופלסטינים כאחד. זה מנציח מעגל של אלימות, מגביר את חוסר האמון ומקשה על המאמצים לבנות גשרים ולטפח הבנה הדדית.

חמישית, פערים סוציו אקונומיים בין קהילות שונות בישראל תורמים לפער הלאומי. פערים אלה קשורים לעתים קרובות לגורמים כמו אתניות, דת ומיקום גיאוגרפי. קהילות בשוליים, כולל אזרחים ערבים, יהודים חרדים וקבוצות מוחלשות מבחינה סוציו אקונומית, מתמודדות עם מחסומים לשוויון הזדמנויות, מה שמוביל לתחושות של הדרה ואי שוויון.

שישית, קיימות אין ספור שאלות סביב זהות והכרה לאומית המציבות אתגרים לפתרון השסע הלאומי. הרעיון של ישראל כמדינה יהודית, יחד עם הרצון להגדרה עצמית בקרב הפלסטינים, עלול ליצור מתחים ושאיפות סותרות. ההכרה בזכויות היסטוריות ותרבותיות, כמו גם החתירה לאזרחות שווה והגדרה עצמית לכלל הקהילות, נותרו אתגרים מרכזיים שיש להתמודד איתם.

שביעית, אתגר משמעותי הוא חוסר האמון והדרכים המוגבלות לדיאלוג משמעותי בין ישראלים לפלסטינים. חוסר אמון זה מתחזק על ידי אלימות מתמשכת, תלונות היסטוריות וקיפאון פוליטי. היעדר דיאלוג מתמשך ומעורבות בונה מעכבים את הבנייה של הבנה הדדית ומציאת בסיס משותף לפיוס.

לאור כל זאת, התמודדות עם אתגרים אלו דורשת גישות מקיפות וכוללות המתייחסות לתהליכים היסטוריים, מקדמות דיאלוג, פיתוח כלכלי חברתי ומתן עדיפות להכרה בזכויות ובשאיפות של כלל הקהילות המעורבות. דבר זה מצריך מאמצים מתמשכים של ההנהגה הישראלית והפלסטינית כאחד, כמו גם הקהילה הבינלאומית, כדי לגשר על פערים ולפעול לפתרון של שלום ושוויון.

ניתן לראות את השסע הלאומי בישראל דרך ממדים שונים, ביניהם קרקעות, חוק השבות, ורווחה וחברה.

קרקעות: סוגיית הקרקעות היא היבט מרכזי של השסע הלאומי בישראל. יש דאגות ומחלוקות סביב בעלות על קרקע, גישה ושימוש. יש הטוענים כי אדמות לאומיות, כמו אלו המנוהלות על ידי הקרן הקיימת לישראל (קק"ל), מיועדות בעיקר לאזרחים יהודים, מה שיוצר הגבלות ומגבלות עבור קהילות לא יהודיות, כולל אזרחים ערבים. זה הוביל לזיכוכים על גישה לא שוויונית לקרקע ולהזדמנויות דיור, מה שתרם לפילוגים ולתלונות בין קהילות שונות.

חוק השבות: מעניק ליהודים ברחבי העולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל אזרחות. חוק זה, שמטרתו לספק מקלט בטוח ליהודים, נתפס לעתים קרובות כמיוחס את הזהות היהודית ותורם לפילוג הלאומי. המבקרים טוענים שזה מדיר קהילות לא יהודיות ומחזק את תחושת אי השוויון והדחיקה לשוליים. אזרחים ערבים וקבוצות מיעוט לא יהודיות אחרות עלולים לתפוס את חוק השבות כמקור לאפליה ויחס לא שוויוני.

רווחה וחברה: השסע הלאומי בישראל בא לידי ביטוי בפערים סוציו-אקונומיים ובחלוקת שירותי הרווחה ותקציבים יש חששות לגבי גישה לא שוויונית למשאבים, הזדמנויות והטבות חברתיות בקרב קהילות שונות. פערים סוציו-אקונומיים, לרבות פערים בחינוך, תעסוקה ושירותי בריאות, יכולים לתרום לתחושות של דחיקה לשוליים ולהעמיק את הפער הלאומי. פערים אלה קשורים לעתים קרובות לגורמים כמו אתניות, דת ומיקום גיאוגרפי.

רקע היסטורי: ניתן לייחס את השסע הלאומי בישראל לתחילת המאה ה-20 ולהיווצרותן של תנועות לאומיות מתחרות, בעיקר ציונות ולאומיות פלסטינית. תנועות אלו חתרו למטרות סותרות: הציונות ביקשה להקים מולדת יהודית מה שנתפס בפלסטין, ואילו הלאומיות הפלסטינית שמה לה למטרה לשמור על השליטה הערבית באזור. אלו באו לידי ביטוי בסכסוכים הבאים, כמו מלחמת העצמאות של ישראל בשנת 1948, מלחמת ששת הימים ומלחמת יום כיפור.

גורמים דתיים: לדת ישנה תפקיד משמעותי בפער הלאומי, בעיקר בין קהילות יהודיות וערביות. היהדות היא הדת השלטת בקרב הישראלים, והיא מעצבת את זהותם הלאומית ואת המנהגים התרבותיים שלהם. לעומת זאת, האוכלוסייה הערבית, לרבות מוסלמים, נוצרים ודרוזים, מזדהה לעתים קרובות עם המסורות הדתיות והתרבותיות שלהן, ומטפחת זהויות מובחנות בחברה הישראלית הרחבה.

ממדים פוליטיים: הפוליטיקה הישראלית משקפת את הפער הלאומי, עם מספר רב של מפלגות פוליטיות המייצגות מחוזות ואידאולוגיות שונות. זה כולל מפלגות המייצגות שמרנים דתיים יהודים, ליברלים חילוניים, מפלגות ערביות הדוגלות בזכויות פלסטיניות ומפלגות לאומניות המעדיפות אינטרסים יהודיים. המגוון של נקודות מבט פוליטיות מוביל לעתים קרובות לנוף פוליטי מקוטע ומקוטב, מה שהופך את היכולת להקים קואליציות שלטוניות יציבות.

סכסוכים טריטוריאליים: הסכסוך הישראלי-פלסטיני ושאלת הבעלות והשליטה בקרקע היו מרכזיים בפער הלאומי. מעמדן של הגדה המערבית, מזרח ירושלים ורצועת עזה, שבהן אוכלוסיות פלסטיניות משמעותיות, נותר נושא שנוי במחלוקת. חילוקי דעות על התנחלויות, גבולות וזכות להגדרה עצמית תורמים להעמקת הפער בין יהודים ישראלים לערבים.

דינמיקה חברתית-תרבותית: החברה הישראלית מורכבת מקהילות מגוונות בעלות פרקטיות והתנסויות תרבותיות משתנות. בתוך החברה היהודית קיימות חלוקות בין יהודים אשכנזים (ממוצא אירופי) ליהודים מזרחים (שמוצאם ממדינות המזרח התיכון וצפון

אפריקה). חלוקות אלו, יחד עם פערים סוציו-אקונומיים, יכולים ליצור מתחים ולתרום לתחושת אי שוויון ודחיקה לשוליים בקרב קבוצות מסוימות.

חששות ביטחוניים: דאגות ביטחוניות והאיום המתמשך בטרור החריפו עוד יותר את השסע הלאומי. סכסוכים תכופים, כמו האינתיפאדות והתקפות של ירי רקטות מעזה, הובילו להעמקת תחושת חוסר האמון והפחד בין ישראלים לפלסטינים. גם מדיניות אבטחה, כמו מחסומים והגבלות תנועה, משפיעות על חיי היום יום ותורמות לתחושת הפרדה והפילוג.

השסע הדתי

ישראל מתמודדת עם שאלות של תפקידה של הדת במדינה והשפעתה על היבטים שונים של החיים הציבוריים. נושאים כמו נישואין וגירושין, גיור, פטורים משירות צבאי לציבור החרדי וגישה לאתרים דתיים יכולים להוות מקורות למחלוקת ולוויכוחים (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2000).

השסע הדתי בישראל הוא תוצאה של חילוקי דעות בין דתיים וחילונים לגבי אופי המדינה ותפקידה של הדת בחברה. השסע הזה קיים בהיבטים שונים של החיים בישראל. בתוך האוכלוסייה היהודית, ישנם זרמים דתיים שונים, כולל היהדות האורתודוקסית, הקונסרבטיבית והרפורמית, כל אחד עם שיטות ואמונות משלו. הזרם האורתודוקסי מקפיד על ההלכה והמסורת היהודית, בעוד שהזרמים הקונסרבטיביים והרפורמיים מתאימים את המנהגים הדתיים לחיים המודרניים (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2000).

האוכלוסייה החילונית רואה ביהדות תרבות לאומית ולא כדת. הם מדגישים את חשיבות המורשת והמסורות היהודיות אך מפרשים אותם בצורה לא דתית. חלק מהחילונים מקיימים מצוות מסוימות או משתתפים בפרקטיות תרבותיות בשל הקשר שלהם להיסטוריה ולמורשת היהודית.

ישנם מספר גורמים התורמים לפילוג הדתי, אשר כוללים ויכוחים על חקיקה דתית, שמירת שבת במרחב הציבורי, הגדרת הזהות היהודית, סוגיית השירות הצבאי החרדי, מעורבות רבנים בפוליטיקה והמחלוקת סביב הגיורים, הכשרות וכדומה. ראוי לציין כי השסע הדתי מתבטא בסטריאוטיפים שליליים, עימותים מילוליים והגשת עתירות לבית המשפט העליון לטיפול בסכסוכים. בית המשפט העליון מתערב פעמים רבות בפתרון סוגיות אלו בשל היעדר מנגנוני משא ומתן ופשרה (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2000).

אחת הדרכים להתמודד עם הפער הדתי היא באמצעות משא ומתן ופשרה, כפי שמדגים הסדר הסטטוס קוו. גישה זו מאפשרת קבלת החלטות מקומית, כאשר כל קהילה קובעת את אורח החיים שלה בהתאם להרכב האוכלוסייה שלה. על ידי עיסוק בדיאלוג, קידום הבנה ומציאת בסיס משותף, החברה הישראלית יכולה לפעול למען גישור על הפער הדתי וטיפול חברה מכילה ומגובשת יותר.

מענה נוסף וחשוב מאוד הוא בהפרדה ובאבחנה בין דת ללאום באופן שיבנה זהות ישראלית, לאומית, מדינתית שבה יש מקום לבני כל הדתות ולפלורליזם דתי ותרבותי. בתחום זה תצטרך המדינה לקבוע כי הלאום של אזרחי המדינה הוא ישראלי ובנפרד לציין, ככל שזה חשוב, את דתו של האזרח.

השסע האידאולוגי-פוליטי

הפער האידאולוגי-פוליטי בישראל מתייחס להבדלים החדים באמונות ואידיאולוגיות פוליטיות בין שכבות שונות באוכלוסייה. הוא מאופיין בנקודות מבט מנוגדות בנושאי מפתח כמו ביטחון, שלום, גבולות טריטוריאליים, מדיניות כלכלית, סוגיות חברתיות ותפקידה של הדת בחיים הציבוריים (אדן ואחרים, 2001).

השסע הפוליטי החל עוד לפני הקמת המדינה. ניתן היה לראות את היריבות ההיסטורית בין פלגים פוליטיים עוד לפני הקמת ישראל, אצל ז'בוטינסקי, ויצמן וכן גוריון. בעשורים הראשונים שלאחר קום המדינה, ההבחנה בין ימין לשמאל הייתה בין כלכלה סוציאליסטית אל מול ליברלית ובחירת הצד הגוש הסובייטי או אמריקאי. עם זאת, בעקבות מלחמת ששת הימים נוצרו שתי קבוצות נפרדות. אחת אשר מייצגת את התומכים ברעיון ארץ ישראל השלמה, בעוד השנייה מייצגת תפיסה של שטחים תמורת שלום (בלאנדר, 2018).

חלוקה זו עוררה מחאות פוליטיות, הפגנות נלהבות ואף מקרים של אלימות, כפי שנראו במהלך פינוי ימית והמחאות נגד הסכמי אוסלו, שקדמו לרצח רבין, ודיכוי תוכניות נגד מענקים. מאזן הכוחות בין שמאל לימין השתנה עם השנים. בעוד שהשמאל החזיק בתחילה ברוב ברור, המהפך הפוליטי של 1977 סימן שינוי. הימין צבר כוח משמעותי והפך לעוצמתי באותה מידה כמו השמאל בשנות ה-80 (בלאנדר, 2018).

ניתן לומר כי בשנים האחרונות רמת האמון בממשלה בפרט הממשלה הנוכחית ירדה משמעותי. בסקר שהוצג בכנס הרצליה 2023, נמצא כי האמון בממשלה הימין נמוך מאוד וכ- 80% מהנשאלים אינם חשים אמון בממשלה הנוכחית.

קודות מפתח בנוגע לפער האידיאולוגי-פוליטי בישראל:

ימין מול שמאל: המפה הפוליטית בישראל מתוארת לרוב כרצף בין אידיאולוגיות ימין ושמאל. מפלגות הימין נוטות לתת עדיפות לדאגות ביטחוניות, לתמוך בצבא חזק, לתמוך בהרחבת ההתנחלויות בגדה ולנקוט עמדה שמרנית יותר בנושאים חברתיים. לעומת זאת, מפלגות השמאל מדגישות שלום ודיפלומטיה, תומכות בפתרון לסכסוך הלאומי ומקדמות צדק חברתי ודוגלות בזכויות אזרח ושוויון (אדן ואחרים, 2001).

ביטחון מול שלום: הוויכוח המרכזי בפוליטיקה הישראלית הוא האיזון בין ביטחון לחתירה לשלום. ישנן דעות שונות לגבי איך להשיג עתיד בטוח ושלווה לישראל, כאשר חלקן מדגישות תגובה צבאית חזקה לאיומים ביטחוניים ואחרות דוגלות במשא ומתן ובפתרונות דיפלומטיים. הוויכוח על הסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא היבט מרכזי בפער הזה, עם דעות חלוקות לגבי הגישה הטובה ביותר לפתרון הסכסוך ולהבטחת ביטחונה של ישראל בטווח הארוך (אדן ואחרים, 2001).

לאומיות מול בינלאומיות: השסע האידיאולוגי פוליטי בישראל כולל גם דעות שונות על לאומיות ובינלאומיות. חלק מחלקי האוכלוסייה נותנים עדיפות לאינטרסים לאומיים, ריבונות ושמירה על רוב יהודי בישראל, בעוד שאחרים מדגישים שיתוף פעולה גלובלי, זכויות אדם ומעורבות בינלאומית (אדן ואחרים, 2001).

דת ומדינה: היחס בין דת ומדינה הוא היבט משמעותי נוסף של השסע האידיאולוגי פוליטי בישראל. יש ויכוחים בנושאים כמו כפייה דתית, תפקידו של המשפט הדתי בעניינים אזרחיים, והאיזון בין חופש הדת לזכויות של עדות יהודיות לא-אורתודוקסיות. קבוצות פוליטיות שונות מחזיקות בעמדות שונות על השפעת הדת בחיים הציבוריים ועל המידה שבה יש לשלב המשפט הדתי היהודי במערכת המשפט (בלאנדר, 2018).

מדיניות חברתית-כלכלית: מדיניות חברתית כלכלית תורמת אף היא לפער האידיאולוגי פוליטי. הוויכוחים מתרכזים סביב נושאים כמו אי שוויון בהכנסה, תוכניות רווחה סוציאליות, זכויות עובדים, דיור בר השגה וסדרי עדיפויות כלכליים. מפלגות שמאל נוטות לתעדף שוויון חברתי ולתמוך בהתערבות ממשלתית בכלכלה, בעוד שמפלגות ימין דוגלות לרוב בעקרונות שוק חופשי ובהפחתת מעורבות הממשלה (בלאנדר, 2018).

השסע האידיאולוגי-פוליטי בישראל משפיע על השיח הפוליטי, דפוסי ההצבעה, היווצרות הקואליציה והחלטות המדיניות. הוא משקף את מגוון הדעות והערכים בחברה הישראלית ומדגיש את הוויכוחים והאתגרים המתמשכים בעיצוב עתידה של המדינה. מציאת בסיס משותף, טיפוח דיאלוג וקידום הבנה בין מחנות אידיאולוגיים שונים חיוניים להתמודדות עם השסעים החברתיים ולעבודה למען חברה מלוכדת ומכילה יותר (בלאנדר, 2018).

השסע החברתי-כלכלי

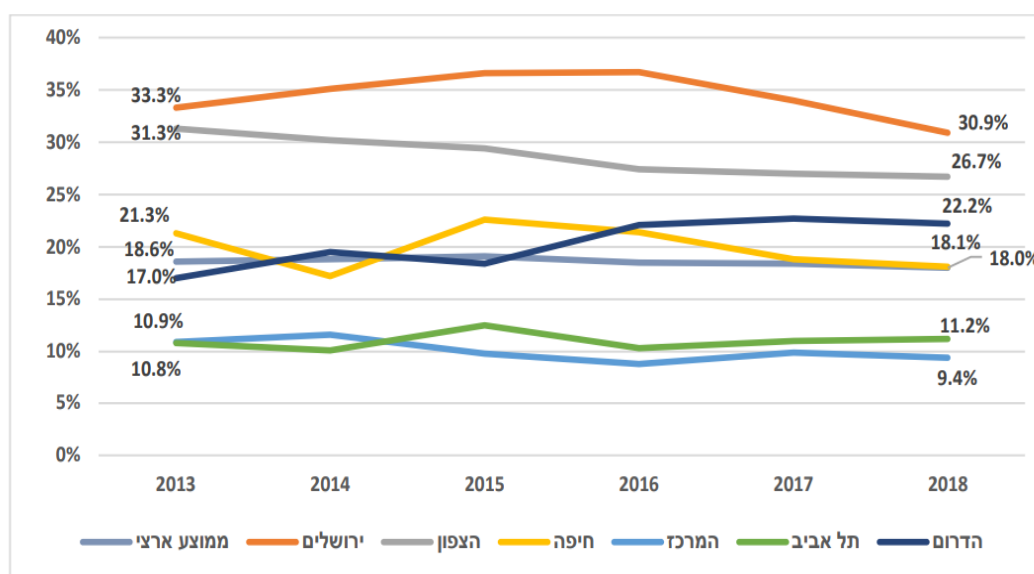
הפער החברתי כלכלי בישראל מתייחס לפערים ולאי השוויון המשמעותיים הקיימים בין פלחים שונים באוכלוסייה במונחים של עושר, הכנסה וגישה למשאבים והזדמנויות (בלאנדר, 2018).

בישראל מתקיימת אחת הרמות הגבוהות ביותר של אי-שוויון בהכנסה בין המדינות המפותחות. המשתכרים המובילים בחברה נהנים מנתח לא מבוטל מהעושר, בעוד חלק ניכר מהאוכלוסייה נאבק בשכר נמוך והזדמנויות כלכליות מוגבלות. אי שוויון זה מושפע מגורמים כמו השכלה, עיסוק ומיקום גיאוגרפי (בלאנדר, 2018).

למרות ההתפתחות הכלכלית הכוללת של ישראל, שיעורי העוני נותרו גבוהים, במיוחד בקרב קבוצות מסוימות כמו ערבים ישראלים, יהודים חרדים ומשקי בית חד הוריים. ישנם פערים משמעותיים באיכות החיים, בגישה לחינוך, לשירותי בריאות ושירותים חברתיים בין קבוצות סוציו-אקונומיות שונות (בלאנדר, 2018).

על פי המחקר, הגברים הערבים עובדים בממוצע 21 שעות יותר מהגברים היהודים, שעובדים 181 שעות בחודש, אך משתכרים כאמור בממוצע 45% פחות מעובדים יהודים. בנוסף נכון ל-2018 עמדה הכנסתו הממוצעת של גבר מהחברה החרדית על 55% בלבד מהכנסתו הממוצעת של גבר יהודי שאינו מהחברה החרדית (טייטלבוים, 2021).

תרשים תחולת העוני של משפחות לפי מחוז בין השנים 2013-2018

ישנם פערים בהזדמנויות ובמשאבים חינוכיים בין קבוצות סוציו-אקונומיות שונות. לילדים מרקע סוציו-אקונומי נמוך יש לעתים קרובות גישה מוגבלת לחינוך איכותי, מה שיכול להנציח את מעגל העוני ולהחמיר עוד יותר את אי השוויון החברתי-כלכלי. כמו כן, ישנן קבוצות מסוימות מתמודדות עם חסמי כניסה לשוק העבודה וחוות שיעורי אבטלה או תת-תעסוקה גבוהים יותר. אלו כוללת ערבים ישראלים, יהודים חרדים ואנשים עם רמות השכלה או כישורים נמוכים יותר. אפליה וגישה לא שוויונית להזדמנויות תעסוקה תורמים לפער החברתי כלכלי (בוטוש, 2020).

הדגמת התבטאויות נבחרו ציבור המעצימות את השסעים והפערים בין עדות ומעמדות.

התבטאויות נבחרו ציבור המעצימות את השסעים והפערים בין עדות ומעמדות.

- בשנת 2015, ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו ספג ביקורת רבה על התבטאויות שאמר במהלך עצרת קמפיין שבה הזהיר כי הבוחרים הערבים "יוצאים בהמוניהם" להצביע נגדו. רבים ראו בכך ניסיון לעורר פחד ופילוג בין אזרחי ישראל היהודים והערבים (אדרת, 2021).
- בשנת 2016 מפכ"ל המשטרה דאז רוני אלשיך התבטא כנגד האלימות המשטרית כנגד יוצאי אתיופיה "הוכח כי מהגרים וצעירים מעורבים יותר בפשיעה. טבעי שיחשדו בהם יותר". אמירה זו עוררה מחלוקות רבות (פולבר וקובוביץ, 2016).
- בשנת 2018 נמתחה ביקורת על שר החינוך נפתלי בנט על הערותיו על שילוב תלמידים ערבים בבתי ספר בישראל. בנט טען כי יש ללמד תלמידים ערבים בנפרד מתלמידים יהודים, וקבע כי "ערכיה של המדינה היהודית אינם זהים לערכי האוכלוסייה הערבית". רבים ראו בכך אמירה מפלה ומפלגת שמחזקת את הסטריאוטיפים לגבי אזרחי ישראל הערבים.
- בשנת 2020, ספג השר לביטחון פנים אמיר אוחנה ביקורת על הערותיו על אלימות משטרית נגד ישראלים אתיופים. אוחנה הציע שהבעיה אינה באלימות משטרית, אלא בהתנהגות הקהילה האתיופית עצמה. רבים ראו בכך אמירה פוגענית ומפלגת עמוקה, שהתעלמה מהגורמים המבניים והמערכתיים התורמים לאפליה ולאלימות נגד ישראלים אתיופים.
- בשנת 2023 השתמש ראש השב"כ לשעבר כרמי גילון באמירה מעוררת מחלוקת "הפוליטיקאים החרדים הם הג'יהאד היהודי" (גבאי, 2023).

נאום השבטים (חתוקה, 2015).

בנאומו התייחס הנשיא ריבלין לחלוקה בישראל לארבעה שבטים שהעוינות ביניהם גוברת. הוא אמר כי נוצר "סדר ישראלי חדש" ובו ישראל מורכבת מדתיים, חילונים, חרדים וערבים שבטים שחיים בפחד וללא שפה משותפת.

בהמשך לדבריו טען הנשיא ריבלין כי לארבעת השבטים ולמצב ביניהם יש השלכות מרחיקות לכת על החוסן הלאומי של מדינת ישראל. ריבלין הדגיש את החלוקה בחברה הישראלית, במיוחד בהקשר של מערכות חינוך שונות. לפי ריבלין, ההפרדה לזרמי חינוך נפרדים תורמת לשבטיות ומחריפה את החלוקה בין קבוצות אתניות, תרבותיות ואידיאולוגיות שונות. נאומו של ריבלין שופך אור על תפקידה של מערכת החינוך בעיצוב השסעים החברתיים ומדגישים את הצורך לטפל בסוגיה זו על מנת לטפח אחדות והבנה רבה יותר בין פלחים שונים בחברה הישראלית.

יתרה מזאת, הוא קורא לעבור מהתפיסה המסורתית של רוב ומיעוט לתפיסה חדשה של שותפות, שבה כל מגזרי החברה עובדים יחד על מנת לבנות חזון משותף לעתיד ישראל. בנוסף, מדגיש את החשיבות של שאילת שאלות חשובות ומציאת תשובות ביחד כחברה. הנשיא הציע שותפות בין השבטים אשר תתבסס על ארבעה יסודות. הבטחת ביטחון כל מגזר, לקיחת אחריות משותפת על גורלה ועתידה של המדינה, קידום הוגנות ושוויון וטיפול תחושת זהות ישראלית משותפת.

שיטת ממשל והמבנה אשר תורמים לפילוג (אקרמן, 2018).

בספרו "הלנצח נאכל חרב" בוחן אקרמן (2018) את שיטת הממשל והמבנה הממלאים תפקיד משמעותי בהעמקת הפילוג בהקשר פוליטי. הנקודות הבאות מבהירות את ההשפעה של גורמים אלו על החברה הישראלית, ושופכות אור על האופן שבו מפלגות פוליטיות שונות, אידיאולוגיות הגיוון, הסכסוך הישראלי פלסטיני ויחסי הגומלין המורכבים בין ענייני דת ומדינה תורמים לפילוגים הקיימים בחברה הישראלית.

- מפלגות פוליטיות שונות מייצגות קהילות דתיות או אתניות ספציפיות, מה שמוביל לפילוגים. ראוי לציין כי אחוז החסימה עומד על 3.25% מה שמוביל לריבוי מפלגות בכנסת.
- המערכת הפוליטית הישראלית מפוצלת מאוד עם מפלגות רבות המייצגות אידיאולוגיות ואינטרסים שונים.
- הסכסוך הישראלי פלסטיני המתמשך ומעמדם של השטחים תורמים עוד יותר לפילוגים בחברה הישראלית.
- השזירה של ענייני דת ומדינה בישראל מוסיפה עוד נדבך למורכבות הממשל. החלטות הקשורות לשיטות דת, הכרה ממלכתית במוסדות דת ותפקידן של רשויות דת בעניינים אזרחיים שנויות במחלוקת.

המערכת הפוליטית ואופן חלוקת הכוח והפעלתו יכולים להעצים את הפערים הקיימים וליצור מתחים חדשים.

שיטת הבחירות בישראל מייצגת מערכת בחירות של ייצוג יחסי, המאפשרת ייצוג מגוון של מפלגות פוליטיות. מערכת זו אמנם מקדמת את ההכללה ומאפשרת לייצוג מגוון רחב של נקודות מבט בכנסת, אך היא מובילה גם לפיצול ולקושי בהרכבת קואליציות שלטון יציבות. הצורך להקים קואליציות מחייב לעתים קרובות משא ומתן ופשרות בין מפלגות בעלות אידיאולוגיות וסדרי עדיפויות שונים, מה שעלול להעמיק עוד יותר את השסעים ולהפריע לממשל יעיל.

- ריבוי המפלגות בישראל משקף את מגוון הדעות והאינטרסים בחברה. עם זאת, פיצול זה יכול לתרום גם לקיטוב ולסתירה, שכן מפלגות שונות מדגישות את האג'נדות הספציפיות שלהן על פני אינטרסים לאומיים רחבים יותר. מפלגות שונות פונות לעתים קרובות למחוזות בחירה ספציפיים, כגון שמרנים דתיים,

ליברלים חילוניים או ערבים פלסטינים, מה שמגביר עוד יותר את הפילוגים לפי קווים דתיים, אידיאולוגיים או אתניים.

- הממשל מתמודד עם האתגר של הצורך לאזן בין הזהות הכפולה של ישראל כמדינה מחד יהודית ומדינה דמוקרטית מאידך. חוק השבות מעניק ליהודים ברחבי העולם את הזכות להגר ולקבל אזרחות, מדיניותה נתפסת בעיני חלק מהציבור המעדיפה את הזהות היהודית על פני קבוצות אתניות או דתיות אחרות. הדבר עלול ליצור מתחים ולתרום לתפיסות של יחס לא שוויוני, במיוחד בקרב אזרחים ערבים וקבוצות מיעוט לא-יהודיות אחרות.
- החלטות ממשלה בנוגע לשטחים שנכבשו על ידי ישראל, כמו הגדה המערבית ומזרח ירושלים, יכולות להיות שנויות במחלוקת רבה. הקמת והתרחבותן של התנחלויות ישראליות באזורים אלה היו מאז ומתמיד מקור למחלוקת, הן פנימית והן בינלאומית. מדיניות זו יכולה להעמיק את השסעים ולתרום לתחושת אי צדק ודחיקה לשוליים בקרב הפלסטינים, וכן לעורר חששות לגבי כדאיותה של מדינה פלסטינית עתידית.
- החלטות הממשלה הקשורות לביטחון וללוחמה בטרור יכולות להשפיע גם על המחלוקות בתוך ישראל. צעדים כמו מחסומים, הגבלות תנועה ובניית מחסומים פיזיים המיועדים להבטיח את שלומם וביטחונם של אזרחי ישראל. עם זאת, צעדים אלה יכולים לתרום לתחושת הפרדה, טינה והפרת זכויות, במיוחד בקרב פלסטינים, ויכולים להחריף עוד יותר את השסע הלאומי.

פרק 2 - השוואה עולמית:

קנדה לפי (United Nations (2022)

קנדה הינה מדינה הידועה במהגרים רבים ובמחויבותה לרווחה חברתית וטיפול בפערים חברתיים. היא עושה זאת באמצעות שירותי בריאות, תוכניות סיוע כלכליים, חינוכיים וסוציאליים.

מערכת הבריאות במימון ציבורי הידועה בשם Medicare, מספקת גישה אוניברסלית לשירותים רפואיים לכל האזרחים. מערכת זו שואפת להבטיח ששירותי הבריאות יהיו נגישים ובמחיר סביר, ללא קשר למצב סוציו-אקונומי. בנוסף לכך, מספקת תוכניות סיוע סוציאלי שונות לתמיכה ביחידים ובמשפחות נזקקות. זה כולל תוכניות הבטחת הכנסה כגון קצבת הילדים בקנדה, ביטוח תעסוקה ותוכנית הפנסיה של קנדה. תוכניות אלו מסייעות בהפחתת העוני ומספקות סיוע כספי לאוכלוסיות חלשות. קנדה פועלת באמצעות מערכת מס פרוגרסיבית, שבה אנשים, חברות ותאגידים בעלי הכנסה גבוהה יותר מחויבים במס בשיעורים גבוהים יותר. הליך זה עוזר ותורם לחלק מחדש את העושר וההכנסה, ומבטיח חלוקה הוגנת יותר של משאבים בחברה.

בתחום החינוך משקיעה קנדה בהכשרה וקניית מיומנויות כדי לקדם שוויון הזדמנויות ולצמצם פערים סוציו-אקונומיים. הקניית גישה לחינוך איכותי, כולל חינוך על-תיכוני במחיר סביר, היא בראש סדר העדיפויות. בנוסף, קיימות תוכניות ויוזמות לשיפור פיתוח מיומנויות והכשרה בעבודה, המסייעות לאנשים לרכוש את הכישורים הדרושים לתעסוקה. כמו כן, קנדה מקדמת רב תרבותיות וחוגגת את אוכלוסייתה המגוונת. מיישמת מדיניות הכוללת תוכניות לתמיכה באינטגרציה והכללה של קהילות מודרות, תוך הבטחת שוויון זכויות והזדמנויות לכל האזרחים ללא קשר לרקע התרבותי או האתני שלהם.

ארצות הברית: (מתוך אתר Constitution US)

השסעים המשמעותיים בחברה האמריקאית, מאופיינים לרוב בקיטוב פוליטי, פערים סוציו-אקונומיים, מתחים גזעיים וחלוקות אידיאולוגיות. מבחינת הקיטוב הפוליטי, הרפובליקנים והדמוקרטים מפולגים יותר בקווים אידיאולוגיים והקיטוב המפלגתי עמוק ונרחב כיום יותר מאשר בכל נקודה בשני העשורים האחרונים. מגמות אלו מתבטאות באינספור דרכים, הן בפוליטיקה והן בחיי היומיום. סקר חדש שבוצע בקרב 10,000 מבוגרים בפריסה ארצית מגלה שהקיטוב עמוק יותר בקרב אלה המעורבים והפעילים ביותר בתהליך הפוליטי.

בארצות הברית ישנן קבוצות אתניות שונות, האפרו-אמריקאים הם קבוצה בעלת היסטוריה ארוכה של גזענות מערכתית ואפליה, ששורשיה בעבדות ובהשלכותיה. הם התמודדו עם אתגרים מתמשכים כמו פרופיל גזעי, גישה לא שוויונית לחינוך והזדמנויות כלכליות, ופערים בשירותי הבריאות. מאמצי אקטיביזם והסברה הובילו להתקדמות משמעותית בזכויות האזרח, אך נושאים הקשורים לאי שוויון גזעי וצדק נמשכים. קבוצה שנייה כוללת את הספרדים בארצות הברית המהווים קבוצה מגוונת, הכוללת מהגרים,

צאצאים של מתיישבים ספרדים מוקדמים וכאלה המזדהים כהיספנים או לטינים. החוויות של הספרדים עשויות להשתנות במידה רבה בהתאם לגורמים כמו מצב הגירה, רקע סוציו-אקונומי וזהות תרבותית.

קבוצה שלישית כוללת את האינדיאנים אמריקאים המהווים קבוצה אתנית הולכת וגדלה בארצות הברית. הקבוצה הרביעית כוללת את המהגרים ההודים שרבים מהם המשיכו להשכלה גבוהה וקריירה בתחומים כמו טכנולוגיה, רפואה ואקדמיה. עם זאת, הם גם התמודדו עם אתגרים הקשורים להסתגלות תרבותית, אפליה ושמירה על המורשת התרבותית שלהם. הקבוצה הרביעית כוללת את הסינים האמריקאים שלהם יש היסטוריה הכוללת ניצול עבודה, אפליה וחוק ההדרה הסיני ההיסטורי. למרות האתגרים הללו, אמריקאים סיניים תרמו תרומה משמעותית למגזרים שונים, כולל עסקים, רפואה ותרבות. בארצות הברית יושמו לאורך השנים האחרונות עקרונות מדיניות שונים במטרה לצמצם פערים בין קבוצות גזעיות, אתניות וסוציאוקונומיות שונות. מדיניות זו נועדה לעתים קרובות לטפל בנושאים ספציפיים כגון אי שוויון כלכלי, חינוך, גישה לשירותי בריאות וזכויות אזרח.

1. מדיניות ההעדפה המתקנת מטרתה לטפל באפליה היסטורית ומערכתית על ידי קידום גיוון והכלה בחינוך ובתעסוקה. מדיניות זו יכולה לערב גורמים כמו גזע, מוצא אתני ומגדר בקבלה והחלטות גיוס עובדים.
2. חוקים כגון חוק זכויות האזרח משנת 1964 והתיקונים הבאים אוסרים אפליה בעבודה על בסיס גזע, צבע, דת, מין או מוצא לאומי. חוקים אלה מסייעים להגן על אנשים מפני פרקטיות מפלות במקום העבודה.
3. חוק הדיור ההוגן אוסר על אפליה בדיור על רקע גזע, צבע, דת, מין, מוצא לאומי, מוגבלות או מעמד משפחתי. מטרה זו היא להבטיח גישה שווה להזדמנויות דיור לכולם.
4. חוק זכויות ההצבעה משנת 1965 מתייחס לאפליה גזעית בהצבעה על ידי איסור על שיטות הפוסלות מצביעי מיעוטים. חוק זה היה מכריע בהגנה על זכויות ההצבעה של קבוצות מודרות.
5. יוזמות גישה לשירותי בריאות ויוזמות שוויוניות, מדיניות כמו חוק הטיפול בר השגה (ACA) נועדה להגביר את הגישה לשירותי בריאות עבור אוכלוסיות מודרות. מדיניות זו מתייחסת לפערים ברמת הבריאות ובגישה לשירותים רפואיים.
6. מדיניות נוספת נועדה לצמצם פערים חינוכיים, כמו כותרת I של חוק החינוך היסודי והתיכוני, המעניק מימון לבתי ספר המשרתים תלמידים מעוטי יכולת. בנוסף, יוזמות כמו Head Start מתמקדות בחינוך לגיל הרך עבור אוכלוסיות בסיכון.
7. מדיניות הרפורמה במשפט הפלילי נועדה לטפל בפערים גזעיים וסוציו-אקונומיים במערכת המשפט.
8. החלת מחויבות אזרחית ונאמנות לדגל, לערכי המדינה וחוקתה מכל אזרח ואזרח.
9. שילוב חובת נאמנות לדגל ולהמנון בכל משרד חינוכי, והקפדה על תכני חינוך בכל מערכת חינוך. בדגש על לימודי אזרחות ולימודי חובה לכל המגזרים.

אירופה

אירופה היא יבשת מגוונת עם מגוון רחב של קבוצות אתניות ותרבותיות, ואפליה הינה בעיה מרכזית איתה מתמודדות קהילות מיעוטים שונות. אפליה זו יכולה להתבסס על גורמים כמו מוצא אתני, גזע, דת, שפה, מצב הגירה ועוד. כמה קבוצות אתניות ותרבותיות באירופה שעמדו או ממשיכות להתמודד עם אפליה כוללות:

הרומאים, הידועים גם בשם רומני או "צוענים", הם אחת הקבוצות המופלות ביותר לשוליים באירופה. הם התמודדו היסטורית עם דעות קדומות, הדרה ואי שוויון חברתי במדינות שונות.

מוסלמים, במיוחד בעלי רקע של מהגרים, מתמודדים עם אפליה ואיסלאמופוביה בחלק ממדינות אירופה. הנושאים נעים מהדרה חברתית והזדמנויות עבודה מוגבלות ועד לסטריאוטיפים שליליים ופשעי שנאה. אנשים ממוצא אפריקאי החיים באירופה מתמודדים לעתים קרובות עם אפליה גזעית, כולל בתחומים כמו חינוך, תעסוקה ואינטראקציות עם גורמי אכיפת החוק.

לאנטישמיות יש היסטוריה ארוכה באירופה, וקהילות יהודיות חוו אפליה, פשעי שנאה ודעות קדומות. דבר זה קשור לרוב לדעות קדומות היסטוריות כמו גם לסכסוך הישראלי-פלסטיני. מהגרים ופליטים מאזורים שונים עלולים להתמודד עם אפליה בשל מעמדם המהגרים או ארץ מוצאם. השפעות אלו כוללות גישה לא שוויונית לשירותים חברתיים, דיור ותעסוקה. במדינות מסוימות באירופה יש קבוצות מיעוט לאומיות משמעותיות, כמו באסקים, קטאלונים, סקוטים ואחרות, אשר התמודדו עם דרגות שונות של אפליה ומאבקים להכרה תרבותית ולשונית.

האיחוד האירופי מתמודד עם פערים ואפליה בחברה באמצעות הנחיות ומדיניות

פיקוח מתוך אתר European Parliament

- קיימת הנחיה לשוויון גזעי שמה לה למטרה להילחם באפליה גזעית ואתנית בתחומים שונים, לרבות תעסוקה, חינוך וגישה לסחורות ושירותים. היא מחייבת את המדינות החברות לאמץ אמצעים כדי למנוע ולטפל באפליה כזו.
- כמו גם, הוראת שוויון מגדרי, לאיחוד האירופי יש הנחיות שמטרתן לקדם שוויון בין המינים, לרבות שכר שווה עבור עבודה שווה ויחס שווה במקום העבודה. ומסגרת אסטרטגיות לאומיות לאינטגרציה של אזרחים, האיחוד האירופי מעודד את המדינות החברות לפתח אסטרטגיות אינטגרציה המקדמות הכללת מהגרים ומתמודדות עם אתגרים העומדים בפניהם בתחומים כמו חינוך, תעסוקה ואינטגרציה חברתית.
- בעניין הפיקוח, הסוכנות של האיחוד האירופי לזכויות יסוד FRA מפקחת ומדווחת על סוגיות שונות של זכויות יסוד, כולל אפליה, ברחבי האיחוד האירופי. הוא מספק נתונים וניתוח כדי להנחות את פיתוח המדיניות.
- בנוסף קיימת הקרן החברתית האירופית ESF התומכת בפרויקטים שמטרתם לשפר הזדמנויות תעסוקה, חינוך והכלה חברתית, במיוחד עבור קבוצות מוחלשות ושוליות. האיחוד האירופי השיק בשנת 2020 תוכנית פעולה למלחמה בגזענות

ולקידום יחס שווה, תוך התמקדות בתחומים כמו אכיפת חוק, חינוך ומקום העבודה.

- יוזמת הסכם ההגירה והמקלט האירופי שמה לה למטרה ליצור גישה מאוחדת והוגנת יותר להגירה ומקלט ברחבי האיחוד האירופי, תוך התייחסות לנושאים הקשורים לאינטגרציה, הגנה והליכי מקלט.

מדיניות ההגירה של אירופה

תקנת דבלין היא חוק של האיחוד האירופי הקובע את הקריטריונים והמנגנונים לקביעה איזו מדינה חברה באיחוד האירופי אחראית לטיפול בבקשות מקלט. הרגולציה נועדה להבטיח שמבקשי מקלט יבקשו מקלט רק במדינה חברה אחת ומונעת "קניות מקלט" - נוהג של בקשת מקלט במספר מדינות כדי להגדיל את סיכויי האישור (משה, 2013).

אמנת דבלין נועדה לייעל את תהליך בקשת המקלט בין המדינות החברות באיחוד האירופי. עם זאת, היא גם התמודדה עם ביקורת על הטלת נטל לא פרופורציונלי על המדינות החברות בגבולות החיצוניים של האיחוד האירופי, מה שהוביל לבעיות של צפיפות ותנאי חיים לא נאותים למבקשי מקלט באותם אזורים (משה, 2013).

המאמצים לרפורמה באמנת דבלין החלו להתגבש ב-2015 עקב נהירה משמעותית של מבקשי מקלט לאירופה. נשיא הנציבות האירופית דאז, ז'אן קלוד יונקר, הציע רפורמה שתחלק את האחריות לאירוח מבקשי מקלט בצורה שווה יותר בין המדינות החברות באיחוד האירופי. הצעה זו התבססה על גורמים כמו תוצר לאומי גולמי, גודל אוכלוסייה, שיעורי אבטלה וקבלת מקלט בעבר. עם זאת, חלוקה מחדש המוצעת הזו של מבקשי מקלט לא זכתה לתמיכה פה אחד מכל המדינות החברות באיחוד האירופי. כמה מדינות, כמו הונגריה ופולין, התנגדו לרעיון לקבל יותר מבקשי מקלט. סלובקיה וצ'כיה היו מוכנות לקלוט מספר מצומצם של מבקשי מקלט (רוזנר, 2018).

המצב הסלים עוד יותר כאשר הונגריה, פולין וצ'כיה נקטו בצעדים משפטיים נגד החלטת הנציבות האירופית בשנת 2015. לאחר שנתיים של מאבקים משפטיים, בית הדין האירופי לצדק (ECJ) דחה את טענותיהן בספטמבר 2017. למרות פסיקה זו, הונגריה, פולין וצ'כיה המשיכו לסרב לקבל מבקשי מקלט, מה שעלול להוביל לתוצאות משפטיות (רוזנר, 2018).

ניתן לראות את פולין כדוגמה למדינה שלא תומכת ברב תרבותיות ודוגלת באידאולוגיה לאומנית. בשנים האחרונות, גישתה של פולין לגיוון תרבותי וחברתי מאופיינת בדחיית העקרונות העומדים בבסיס הרב-תרבותיות. במקום זאת, המדינה אימצה נרטיב המעניק פרמיה על זהות וריבונות לאומית. ממשלת פולין הביעה לפעמים ספקנות כלפי מדיניות מסוימת של האיחוד האירופי, תוך שהיא מביעה את ריבונותה והאוטונומיה שלה בנושאים בעלי חשיבות לאומית. ניתן לראות זאת במשבר הגירה. פולין העדיפה לשמר את ההומוגניות של פולין במקום לאמץ את השונות. מדיניות כזו מושתתת לעתים קרובות על ידי חששות לגבי דילול הפוטנציאלי של הזהות הייחודית והלכידות החברתית של האומה.

מכאן, ניתן לומר שהייתה עליה בתמיכה במפלגות הימין הקיצוניות באירופה. אשר תומכות בלאומיות פופוליסטית ומתנגדות לרב תרבותיות. אזרחים רבים באירופה נשארו ללא עבודה ועם חששות מה שהביא לתמיכה גדולה ולעליית של מפלגות הימין הקיצון שהביאו לגישה מגבילה יותר בנושאי ההגירה. הם פיתחו לאומיות ניתן לומר שהם הפעילו לחצים על הממשלות ועל המפלגות המרכזיות לנקוט יותר בחריפות בנושאי ההגירה וביקורת גבולות.

פרק המלצות:

התמודדות עם שסעים בחברה הישראלית הינה משימה מורכבת ומאתגרת. החברה הישראלית מתאפיינת בפילוגים שורשיים בקווים אתניים, דתיים, פוליטיים ותרבותיים, ההתייחסות לחלוקות אלו מחייבת גישה רב-גונית והוליסטית. להלן המלצות לשיפור המצב בחברה הישראלית:

המלצה ראשונה: קידום דיאלוג בין קבוצות

על ממשלת ישראל, לפתח תוכנית חינוכית המלמדת סובלנות, אמפתיה והערכה לגיוון מגיל צעיר לתלמידי התיכון וחטיבת הביניים ובה לקדם דיאלוגים פתוחים ומכבדים בין קבוצות שונות בחברה הישראלית, לעודד אנשים לחלוק את נקודות המבט שלהם ולהקשיב לאחרים. ניתן לבצע זאת על ידי יצירת מרחבים לשיחות בין קבוצות, סדנאות ופורומים המאפשרים לאנשים מרקעים שונים להשתתף בדיונים בונים.

כמו כן, ניתן לשלב נקודות מבט היסטוריות מגוונות בתוכנית הלימודים כדי לטפח תחושה של זהות לאומית משותפת תוך כיבוד רקע תרבותי ודתי שונה.

יתרונות:

- דיאלוג מטפח הבנה טובה יותר בין קבוצות שונות על ידי כך שהוא מאפשר לאנשים לחלוק את נקודות המבט, החוויות והדאגות שלהם. דבר זה יכול להוביל להגברת האמפתיה ולירידה בסטריאוטיפים.
- דיאלוג פתוח ומכבד מספק פלטפורמה לטיפול בסכסוכים והבדלים בצורה לא אלימה ובונה, עשויה להפחית את המתחים ולקדם פתרון בדרכי שלום.
- עידוד דיאלוג יכול לעזור לבנות תחושה של זהות משותפת וערכים משותפים בין קבוצות מגוונות, לקדם לכידות חברתית ואחדות.
- עיסוק בדיאלוגים חושף אנשים לנקודות מבט מגוונות, מעודד חשיבה ביקורתית ויכולת לנתח ולהעריך נקודות מבט שונות.
- על ידי מתן מרחב לדיונים פתוחים, ניתן להפחית את הסבירות להקצנה ודעות קיצוניות ככל שאנשים נחשפים למגוון רחב יותר של דעות.
- חינוך הוא אסטרטגיה ארוכת טווח. הוראת סובלנות, אמפתיה ודיאלוג מגיל צעיר יכולים להיות בעלי השפעה מתמשכת על הדורות הבאים, ולהוביל לחברה מכילה יותר.

חסרונות:

- חלק מהיחידים או הקבוצות עשויים להיות עמידים בפני דיאלוג, במיוחד אם הם מחזיקים באמונות חזקות או מושרשות.
- שינוי עמדות וטיפוח אמפתיה לוקח זמן. ייתכן שההשפעה של התוכנית החינוכית לא תהיה גלויה מיד, מה שיוביל לחוסר סבלנות או ספקנות פוטנציאליים.
- עיצוב תוכנית לימודים אפקטיבית המאזנת בין נקודות מבט מגוונות תוך קידום זהות משותפת עשויה להיות מורכבת ועלולה להתמודד עם אתגרים במונחים של משאבים, הכשרת מורים ותמיכה בקהילה.

- יש להקפיד על כך שמרחבי הלימוד והדיאלוג יהיו רגישים מבחינה תרבותית ואינם מחזקים בטעות הטיות או דוחקים לשוליים קבוצות מסוימות.
- אמנם דיאלוג יכול להיות יעיל בטיפול בסוגיות רבות, אך ייתכן שהוא לא יספיק לטפל בחלוקות פוליטיות, היסטוריות או דתיות שורשיות.

לסיכום, להמלצה לקדם דיאלוג בין קבוצות בחברה הישראלית יש פוטנציאל לחולל שינוי חיובי מבחינת הבנה, אמפתיה ולכידות חברתית. עם זאת, היא גם מתמודדת עם אתגרים הקשורים ליישום, להתנגדות ולמורכבות של טיפול בחלוקות מושרשות עמוקות. שילוב גישה זו עם אסטרטגיות אחרות יכול ליצור מאמץ מקיף יותר להתמודדות עם השסעים בחברה הישראלית.

המלצה שניה: שילוב מנהיגי קהילה ודת

שיתוף פעולה עם מנהיגים דתיים ומשפיעים בקהילה כדי לקדם מסרים של סובלנות, דו קיום וחיים משותפים שלווים. עודדו את המוסדות הדתיים למלא תפקיד חיובי בטיפול הרמוניה והבנה חברתית. ניתן לשלב אותם בוועדות הכנסת אשר עוסקות בסוגייה הקשורה לקהילתם או דתם.

יתרונות:

- מנהיגים דתיים ומשפיעים חיובים בקהילה מחזיקים לעתים קרובות באמינות משמעותית בתוך הקהילות שלהם. התמיכה שלהם בסובלנות ובדו-קיום יכולה לשאת משקל ולהשפיע על התנהגות.
- מנהיגים דתיים בקיאים בניואנסים התרבותיים והדתיים של הקהילות שלהם. הם יכולים להתאים מסרים בדרכים שמתאימות לאמונות של העוקבים שלהם.
- על ידי שיתוף מנהיגים קהילתיים ודתיים בוועדות הכנסת, התובנות וההשקפות שלהם יכולות לתת מענה להחלטות מדיניות ולהבטיח כי הדאגות של הקהילות שלהם מטופלות כראוי.
- שיתוף פעולה בין מנהיגים דתיים וקהילתיים שונים יכול לשמש גשר בין קבוצות שונות, לטפח דיאלוג בין-דתי ודיאלוג בין-קהילתי.
- כאשר מנהיגי קהילה מקדמים סובלנות ודו-קיום, הם נותנים דוגמה חיובית לעוקבים שלהם, ומעודדים אותם לאמץ עמדות דומות.

חסרונות:

- שיתוף מנהיגים דתיים בתהליכים פוליטיים עשוי להחריף את המתחים או להוביל לתפיסות של העדפה.
- מנהיגי קהילה ודת עשויים שלא לייצג את הדעות המגוונות בתוך הקהילות שלהם. חלק מהקולות עלולים להישאר בלי לשמוע.
- מנהיגים דתיים שמרנים עשויים להתנגד לקידום מסרים החורגים מהתורות המסורתיות, ומפריעים למאמצים לקדם סובלנות ודו-קיום.
- חלקים מסוימים בחברה עשויים לראות במעורבותם של מנהיגים דתיים בעניינים פוליטיים אתגר לאופי החילוני של המדינה.

לסיכום, שילוב מנהיגים קהילתיים ודתיים במאמצים לקידום סובלנות ודו-קיום בחברה הישראלית יש בו פוטנציאל למנף רשתות קיימות ולטפח שינוי חיובי. עם זאת, אתגרים הקשורים לייצוגיות, התנגדות לשינוי ותפיסות שליליות פוטנציאליות צריכים להיות מנוהלים בקפידה. המלצה זו יכולה לעבוד היטב בשילוב עם אסטרטגיות אחרות שמטרתן לטפל במחלוקות בחברה.

המלצה שלישית: הגדלת אחוז החסימה ושינוי שיטת ומבנה הממשל והבחירות בישראל:

הגדלת אחוז החסימה מתייחסת להעלאת רף אחוזי הבחירה הנדרש למפלגה פוליטית כדי לקבל ייצוג בגוף המחוקק, כמו הכנסת בישראל. בתוך כך לפעול לשינוי מבנה ושיטת הממשל והבחירות בישראל באופן שיביא ליציבות מימשלית, לקדנציות מלאות, להעלאת רמת המקצועיות וליכולת לבנות ולממש אסטרטגיות ארוכות טווח בכל תחומי החיים. אמנם לגישה זו עשויות להיות השפעות מסוימות על הנוף הפוליטי, חשוב לקחת בחשבון הן את היתרונות והחסרונות הפוטנציאליים:

יתרונות:

- פיצול מופחת: אחוז חסימה גבוה יותר יכול להוביל לפחות מפלגות קטנות בבית המחוקקים, מה שעלול להפחית את רמת הפיצול הפוליטי. דבר זה יכול להביא למשילות יציבה ויעיל יותר, שכן בניית קואליציה עשויה להיות פחות מסובכת.
- תמריץ לשיתוף פעולה: מפלגות עשויות לקבל תמריץ להתמזג או ליצור בריתות כדי לעבור את רף הבחירות הגבוה יותר. זה יכול להוביל לישויות פוליטיות חזקות ומאורגנות יותר.
- מנדט ברור יותר: למפלגות שיצליחו לחצות את הרף הגבוה יותר עשויה להיות טענה חזקה יותר לייצג פלחים רחבים יותר של האוכלוסייה, מה שעלול לספק מנדט ברור יותר ליישום מדיניות.
- רמת ייצוגיות גבוהה יותר של האזרחים במוסדות השלטון.
- יציבות הממשל, העלאת איכותו ומקצועיותו ומתן יכולת לבנות ולממש אסטרטגיות רב שנתיות ארוכות טווח.

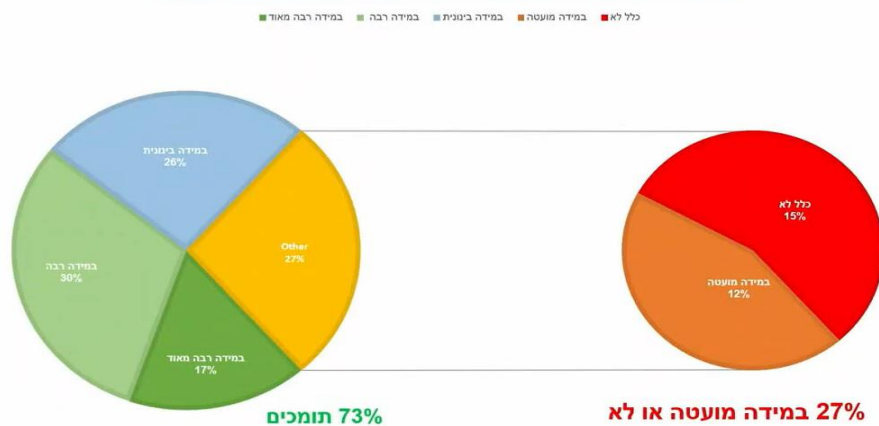
חסרונות:

- אי הכללה של קולות מיעוט: אחוז חסימה גבוה יותר עלול להחריג מפלגות קטנות יותר המייצגות אינטרסים ספציפיים של מיעוט או קהילות מודרות. הדבר עשוי להוביל לצמצום הגיוון והייצוג בגוף המחוקק.
- ייצוג דמוקרטי: גבוה מדי עלול לגרום לרשות המחוקקת להראות ייצוגיות פחות מה שעלול לערער את עקרונות הייצוג הדמוקרטי.
- קיטוב פוליטי: מפלגות עשויות לעסוק במדיניות קיצונית יותר כדי למשוך נתח גדול יותר מהקולות, מה שעלול לתרום לקיטוב פוליטי ולהפריע לבניית קונצנזוס.
- תמריץ להצבעה טקטית: הבוחרים עשויים להצביע אסטרטגית למפלגות גדולות יותר כדי להבטיח שהם חוצים את הסף, במקום להצביע למפלגה המועדפת עליהם. דבר זה יכול לעוות את ההעדפות האמיתיות של ציבור הבוחרים.

- פוטנציאל לתגובת נגד: הגדלת אחוז החסימה עשויה להיתפס כניסיון להגביל תחרות פוליטית, מה שמוביל לתגובת נגד ציבורית ולהאשמות באנטי-דמוקרטיזם.
- אתגרי בניית קואליציה: אמנם צמצום מספר המפלגות עשוי לפשט את בניית הקואליציה, אך יכול גם להוביל לקואליציות גדולות יותר ועלולות להיות לא יציבות יותר בשל המאגר המצומצם של שותפים ברי קיימא.

בסקר מגמות עומק בחברה הישראלית שהוצג על ידי ליאור אקרמן בכנס הרצליה 2023, נמצא כי 73% מהנשאלים תומכים בהגדלת אחוז החסימה.

האם כדאי לדעתך לחוקק חוק בחירות שיאפשר את קיומן של 2-4 מפלגות בלבד ע"י הגדלת אחוז החסימה?

בסופו של דבר, ההחלטה להגדיל את אחוז החסימה צריכה להישקל בקפידה ולאזן מול עקרונות הדמוקרטיה, הייצוג והיציבות. חשוב לשקול את ההקשר הפוליטי והתרבותי הייחודי של ישראל ולהעריך כיצד שינוי כזה עשוי להשפיע על יכולתן של קבוצות שונות להשתתף בתהליך הפוליטי. בנוסף, יש לשקול אסטרטגיות משלימות אחרות לקידום אחדות ולטפל במחלוקות, כפי שהוזכר קודם לכן, כדי להבטיח גישה הוליסטית ללכידות חברתית.

המלצה רביעית: עידוד אחריות תקשורתית

ניתן לעודד את התקשורת לספק סיקור מאוזן וחסר פניות של נושאים, הימנעות מסנסציוניות ונרטיבים מפלגים. תמכו בקמפיינים תקשורתיים המדגישים ערכים משותפים, חוויות משותפות וסיפורים המקדמים אחדות.

יתרונות:

- סיקור תקשורתי מאוזן וחסר פניות מאפשר לאזרחים לקבל החלטות מושכלות ולקבל הבנה מעמיקה יותר של נקודות מבט שונות, תוך טיפוח חברה מלוכדת יותר.
- על ידי הימנעות מסנסציוניות ונרטיבים מפלגים, התקשורת יכולה לתרום להפחתת המתחים והקיטובים בין קבוצות שונות בחברה.
- קמפיינים תקשורתיים המתמקדים בערכים ובחוויות משותפות יכולים ליצור תחושה של משותף וזהות משותפת בין קבוצות מגוונות.

- מדיה יכולה למלא תפקיד באתגר סטריאוטיפים ותפיסות מוטעות לגבי קהילות שונות, תוך קידום אמפתיה והבנה.

חסרונות:

- חששות מחופש העיתונות, יצירת איזון בין עידוד דיווח אחראי לבין שמירה על חופש העיתונות יכולה להיות מאתגרת. רגולציית יתר עלולה לפגוע באוטונומיה של עיתונאים.
- כלי תקשורת עשויים להיות בעלי הטיות פוליטיות מסוימות שעלולות להשפיע על הסיקור שלהם.
- ארגוני מדיה עשויים לתעדף רווח על פני דיווח אחראי, מה שמוביל להתמקדות בסנסציות כדי למשוך קהל.

המלצה חמישית: שילוב מקצועות לימוד חובה בתכנים זהים לכל מגזרי האוכלוסייה בישראל:

כיום ולאורך כל שנות קיומה של המדינה יש הפרדה ברורה בין מערכות החינוך השונות של המגזרים השונים במדינה ובהם " החינוך החרדי המפוצל גם הוא, החינוך במגזר הערבי והחינוך הממלכתי. תכני הלימוד שונים לחלוטין בין מגזר למגזר כמו גם מערכות הפיקוח ובחלק מהמגזרים כלל לא נדרשים לימודי ליבה או חובה כלשהם.

בתחום זה על ישראל לאמץ את הגישה האמריקאית ולחייב התאמת תכני לימוד זהים לכל מערכות החינוך במדינה ובתוך כך לקבוע את מקצועות החובה ובראשם מקצוע האזרחות.

לסיכום, עידוד אחריות תקשורתית וקידום אחדות, הן באמצעות סיקור מאוזן ונרטיבים חיוביים והן באמצעות יישום תכני לימוד חיוניים במערכת החינוך, יכולים להיות בעלי יתרונות משמעותיים בטיפול סובלנות והבנה. עם זאת, האתגר טמון באיזון בין מאמצים אלו לבין הצורך לשמור על חופש העיתונות ולהימנע מתפיסות של צנזורה. יש ליישם המלצה זו בדרכים השומרות על שלמות העצמאות העיתונאית תוך קידום דיווח. וכן לשמר את עקרונות הפלורליזם הדתי.

סיכום:

סוגיית השסעים בחברה הישראלית מציבה אתגר מורכב הנובע מגורמים היסטוריים, דתיים ואידיאולוגיים. חלוקות אלו באות לידי ביטוי בהיבטים שונים של החברה, לרבות פוליטיקה, תרבות ומעמד סוציו-אקונומי. ההשלכות של חלוקות אלו חורגות מעבר למחלוקת חברתית, ומשפיעות על הנוף הפוליטי ועל יכולתה של האומה לטפל בנושאים דחופים. טיפול בפערים אלו חיוני לא רק לדו קיום הרמוני אלא גם ליציבות ולפונקציונליות של המערכת הפוליטית בישראל. מאמר זה בחן המלצות לצמצום הפילוגים ולטפח אחדות, כולל הגדלת אחוז החסימה, קידום דיאלוג ושילוב מנהיגים קהילתיים ודתיים והטמעת שונות במערכת החינוך אסטרטגיות אלו שואפות ליישב הבדלים, לקדם הבנה ולהקל על שיתוף פעולה בין קבוצות חברתיות שונות.

למחלוקת בחברה הישראלית ישנן שורשים היסטוריים עמוקים, המונעים לרוב על ידי נרטיבים סותרים, זהויות תרבותיות מגוונות ומחלוקות בלתי פתורות. בעוד שלמגוון הזה יש פוטנציאל להעשיר את הזהות הקולקטיבית של האומה, הוא הוביל גם לקיטוב ולפיצול. מאמר זה הדגיש את הצורך להתייחס לחלוקות אלה באופן מקיף, מתוך הכרה בכך שהם מחלחלים להיבטים מרובים של החיים והממשל הישראלי.

בנייר זה הוצגו מספר המלצות אסטרטגיות המוצעות לצמצום הפילוגים והשסעים בעם. ביניהם: הגדלת אחוז החסימה במערכת הפוליטית. באמצעות העלאת הסף למפלגות פוליטיות, אסטרטגיה השואפת למנוע את התפשטותן של מפלגות קטנות יותר ואת הפיצול הפוליטי ולשפר את שיתוף הפעולה בין מפלגות עם אידיאולוגיות שונות. שידרוג תכני החינוך בכל מערכות החינוך בישראל והטמעת לימודי אזרחות חובה. שיפור הדיאלוג בין קבוצות האוכלוסייה השונות בדגש על מעורבות מובילי דעה ואנשי דת וחברה בתהליכים אלו. תיעודף תוכניות ממשלתיות ארציות לקירוב עדות ודתות. שיפור השיח הפוליטי בקרב נבחרים בישראל ועוד.

אין ספק כי על רקע אירועי השנה החולפת, לאור העולה בסקירה זו והנובע ממנה ובהיעדר איום קיומי ביטחוני ממשי על ישראל, גובר הצורך לטפל באופן יסודי באיום הפנימי החברתי, זה הנוסע מריבוי השסעים בחברה הישראלית והמאיים על אחדותה של החברה בישראל ויכולתה להתמודד עם משברים בעידן בו החוסן הנדרש ממנה הולך ועולה.

ביבליוגרפיה:

- אקרמן, ל'. (2018). [הלנצח נאכל חרב?](#). יהוד מונוסון: אופיר ביכורים.
- ארכיון המדינה. (ח"ת). אירוועי ואדי סאליב ופרסום דוח ועדת החקירה, 1959. אוחר בתאריך 17 יולי, 2023. מתוך: [אירוועי ואדי סאליב ופרסום דוח ועדת החקירה, 1959](#) (archives.gov.il)
- בוטוש, נ'. (2020). פערי תעסוקה ושכר בין הפריפריה למרכז הארץ - נתונים וכלי מדיניות אפשריים. הכנסת, מרכז המחקר והמידע. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [פערי תעסוקה ושכר בין הפריפריה למרכז הארץ - נתונים וכלי מדיניות אפשריים](#) (knesset.gov.il)
- יאסין, י'. (2022). לא מרימים ידיים: מחאות ואלימות כלפי המדינה בישראל. תל אביב: ריסלינג. פרק 4, עמ' 223-293. אוחר בתאריך 17 יולי, 2023. מתוך: [קראו בכותר - לא מרימים ידיים: מחאות ואלימות כלפי המדינה בישראל](#) (runi.ac.il)
- טייטלבוים, ש'. (10 נובמבר, 2021). מחקר באוצר: פערי שכר של 45% בין גברים יהודים לערבים. כלכליסט. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [מחקר באוצר: פערי שכר של 45% בין גברים יהודים לערבים](#) | כלכליסט (calcalist.co.il)
- קפלינסקי, ח. (2021, אוקטובר 25). פיקוח תקציבי: תיאור וניתוח הצעת תקציב משרד העלייה והקליטה לשנים 2021 ו-2022. מרכז המחקר והמידע. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [תיאור וניתוח תקציב משרד העלייה והקליטה לשנים 2021 ו-2022](#) (knesset.gov.il)
- פסקדין. (ח"ת). חטיפת ילדי תימן: האם הגיעה השעה לחשוף את הפרשה לציבור? אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [חטיפת ילדי תימן: האם הגיעה השעה לחשוף את הפרשה לציבור?](#) - פסקדין (psakdin.co.il)
- לן, ש'. (24 ינואר, 2020). המגזר הרוסי-ניתוח. 30 שנה חלפו מאז גל העלייה הגדול מרוסיה: כך השתנתה ישראל לבלי היכר. [גלובס](#). אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [30 שנה מאז גל העלייה הגדול מרוסיה: כך השתנתה ישראל בלי הכר - גלובס](#) (globes.co.il)
- כאן 11. (14 מרץ, 2021). "תיק הפנתרים נפתח": מחאת הפנתרים השחורים הצליחה? אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [מחאת הפנתרים השחורים הצליחה?](#) (kan.org.il)
- פלמור, א'. (10 פברואר, 2021). אלמלא מחאת יוצאי אתיופיה, מצב האלימות המשטרית כיום היה גרוע יותר. [גלובס](#). אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [אלמלא מחאת יוצאי אתיופיה, מצב האלימות המשטרית היה גרוע יותר - גלובס](#) (globes.co.il)
- קראוס, מ. (2009, נובמבר). ערבות, אחריות ושותפות: הצעת מדיניות לממשלת ישראל בעניין חיזוק הזהות היהודית והעצמת הקשר עם ישראל בקרב צעירים יהודיים ברחבי העולם. המכון לתכנון מדיניות עם יהודי ירושלים. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [hoveret Arevut](#) ([HEB.indd\(jppi.org.il\)](http://HEB.indd(jppi.org.il))
- משה, נ'. (2014). מדיניות כלפי מבקשי מקלט באיחוד האירופי ובמדינות מרכזיות בו סקירה משווה. הכנסת, מרכז המחקר והמידע. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [מבקשי מקלט באיחוד האירופי ובמדינות מרכזיות בו - סקירה משווה](#) (knesset.gov.il)
- אתר האינטרנט: הקרן החדשה לישראל. (ח"ת). אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [הקרן החדשה לישראל | מקדמת צדק, שוויון ודמוקרטיה בישראל](#) (nif.org.il)

אתר האינטרנט: גבעת חביבה. (ח"ת). אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [גבעת חביבה המרכז לחברה משותפת\(givathaviva.org.il\)](http://givathaviva.org.il)

אתר האינטרנט: טבקה. (ח"ת). אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [טבקה - צדק ושוויון ליוצאי אתיופיה\(tebeka.org.il\)](http://tebeka.org.il)

אתר האינטרנט: האגודה לזכויות האזרח בישראל. (ח"ת). אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [האגודה לזכויות האזרח בישראל\(acri.org.il\)](http://acri.org.il)

המכון הישראלי לדמוקרטיה. (30 יוני, 2000). נייר עבודה: היחס בין הדת והמדינה. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [היחס בין הדת והמדינה - המכון הישראלי לדמוקרטיה\(idi.org.il\)](http://idi.org.il)

גבאי, י'. (21 מאי, 2023). ראש השב"כ לשעבר שובר שיא של הסתה: "הפוליטיקאים החרדים הם הג'יהאד היהודי". כיכר השבת. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [ראש השב"כ לשעבר שובר שיא של הסתה: הפוליטיקאים החרדים הם הג'יהא\(kikar.co.il\) ..](http://kikar.co.il)

פולבר, ש. וקובוביץ' י'. (30 אוגוסט, 2016). המפכ"ל על האלימות נגד אתיופים: מטבע הדברים, שוטרים חושדים בהם יותר. הארץ. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [האלימות נגד אתיופים: מטבע הדברים, שוטרים חושדים בהם יותר - פוליטי - הארץ\(haaretz.co.il\)](http://haaretz.co.il)

חתוקה, ש'. (7 יוני, 2015). הנשיא ריבלין: "ארבעה שבטים בישראל, נוצר סדר חדש". חדשות 12. אוחר בתאריך 27 באוגוסט, 2023. מתוך: [N12 הנשיא ריבלין: ארבעה שבטים בישראל, נוצר דר חדש\(mako.co.il\)](http://mako.co.il)

Klaus, W. (2017). Security First: The New Right-Wing Government in Poland and its Policy towards Immigrants and Refugees. *Studi Slavistici*, 15(3/4). [Security First: The New Right-Wing Government in Poland and its Policy towards Immigrants and Refugees | Surveillance & Society\(runi.ac.il\)](http://runi.ac.il)

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022). World Population Prospects 2022, Online Edition. [World Population Prospects - Population Division - United Nations](http://www.un.org)

Constitution US.(n.d). How is the Population of the United States Made Up?. [How is the Population of the United States Made Up? - Constitution of the United States\(constitutionus.com\)](http://constitutionus.com)

Statista Research Department. (2023, February 28). Religion in Europe - Statistics and Facts. Statista. [Religion in Europe - Statistics and Facts | Statista](https://www.statista.com)

European Union. (2023). THE FIGHT AGAINST POVERTY, SOCIAL EXCLUSION AND DISCRIMINATION. [The fight against poverty, social exclusion and discrimination\(europa.eu\)](http://europa.eu)

Edo, A., & Giesing, Y. (2023). Has Immigration Contributed to the Rise of Rightwing Extremist Parties in Europe? *EconPol POLICY REPORT*,(4), P1-2.

[Has Immigration Contributed to the Rise of Rightwing Extremist Parties in Europe? \(ifo.de\)](#)

Europa.EU. (2023). EU migration and asylum policy. Retrieved August 23, 2023. From: [EU migration and asylum policy - Consilium \(europa.eu\)](#)

Europa.EU. (2023). Social protection & social inclusion. Retrieved August 23, 2023. From: [Social protection & social inclusion - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#)